

ΚΕΦ. 1: Η ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ - ώρες: 9

Α. Η ένταξη του ατόμου στην κοινωνία

- 1.1 Η κοινωνικοποίηση του ατόμου
- 1.2 Παράγοντες διαμόρφωσης της προσωπικότητας
 - 1.2.1 Φορείς κοινωνικοποίησης
 - 1.2.2 Ο ρόλος του ατόμου στη διαδικασία κοινωνικοποίησής του
- 1.3 Οι κοινωνικές αξίες
 - 1.3.1 Έννοια, κατηγορίες
 - 1.3.2 Διαφοροποίηση των αξιών στον χώρο και στον χρόνο
- 1.4 Οι κοινωνικοί κανόνες
 - 1.4.1 Έννοια, κατηγορίες
 - 1.4.2 Σχέση κοινωνικών αξιών και κοινωνικών κανόνων
 - 1.4.3 Προσαρμογή, συμμόρφωση και κοινωνική ανανέωση
- 1.5 Ο κοινωνικός έλεγχος – Μορφές κοινωνικού ελέγχου

Β. Η αποκλίνουσα συμπεριφορά

- 1.6 Αποκλίνουσα συμπεριφορά
 - 1.6.1 Παράβαση και έγκλημα
 - 1.6.2 Η χρήση εξαρτησιογόνων ουσιών ως αποκλίνουσα συμπεριφορά
- 1.7 Το έγκλημα ως κοινωνικό φαινόμενο
 - 1.7.1 Τύποι εγκλημάτων
 - 1.7.2 Νεανική παραβατικότητα – εγκληματικότητα
- 1.8 Σύγχρονες μορφές εγκλημάτων
 - 1.8.1 Ηλεκτρονικό έγκλημα
 - 1.8.2 Τρομοκρατία
- 1.9 Πρόληψη και κυρώσεις στην αποκλίνουσα συμπεριφορά
 - 1.9.1 Πρόληψη αποκλίνουσας συμπεριφοράς
 - 1.9.2 Κυρώσεις στην αποκλίνουσα συμπεριφορά
 - 1.9.3 Σωφρονισμός, φυλακή και επανένταξη

Στόχοι, οι μαθητές/τριες να μάθουν:

- Να εξηγούν τη σημασία της κοινωνικοποίησης για την ομαλή ένταξη του ατόμου στην κοινωνία.
- Να εξηγούν τους παράγοντες διαμόρφωσης της προσωπικότητας.
- Να αναλύουν την έννοια των κοινωνικών αξιών και τη διαφοροποίησή τους στον χώρο και στον χρόνο.
- Να διατυπώνουν την έννοια του κοινωνικού κανόνα, να διακρίνουν τις κατηγορίες των κανόνων και τη σημασία τους στη λειτουργία της κοινωνίας.
- Να διακρίνουν τις διάφορες μορφές κοινωνικού ελέγχου και να κατανοήσουν τη σημασία τους για το άτομο και την εύρυθμη λειτουργία της κοινωνίας.
- Να εξηγούν την αποκλίνουσα συμπεριφορά και την παραβίαση των κανόνων της κοινωνίας.
- Να εξηγούν το έγκλημα ως κοινωνικό φαινόμενο και τη νεανική παραβατικότητα.
- Να εξηγούν τις σύγχρονες μορφές εγκλημάτων (ηλεκτρονικό έγκλημα, τρομοκρατία).
- Να αναγνωρίζουν με αίσθημα ευθύνης την παραβατική τους συμπεριφορά.
- Να διακρίνουν τα μέτρα πρόληψης και τις κυρώσεις στην αποκλίνουσα συμπεριφορά.

Βασική ορολογία

- κοινωνικοποίηση	- κοινωνικός έλεγχος	- σύγχρονες μορφές εγκλημάτων
- κοινωνικές αξίες	- αποκλίνουσα συμπεριφορά	- ηλεκτρονικό έγκλημα
- κοινωνικοί κανόνες	- έγκλημα	- τρομοκρατία
- προσαρμογή	- εξαρτησιογόνες ουσίες	- πρόληψη και κυρώσεις
- συμμόρφωση	- νεανική παραβατικότητα	- σωφρονισμός και επανένταξη

Α. Η ΕΝΤΑΞΗ ΤΟΥ ΑΤΟΜΟΥ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

1.1 Η κοινωνικοποίηση του ατόμου

Η **κοινωνικοποίηση** είναι μια διαδικασία ένταξης και ενσωμάτωσης του ατόμου σ' ένα κοινωνικό σύνολο, μια διαδικασία εκμάθησης των αξιών και των κανόνων της κοινωνίας.

Κάθε κοινωνία ή επιμέρους ομάδα έχει τη δική της κουλτούρα (αξίες, αντιλήψεις, πεποιθήσεις, κανόνες, προσδοκίες κτλ.). Όλα αυτά τα μαθαίνει και τα μεταβιβάζει στα μέλη της, μέσω της κοινωνικοποίησης. Έτσι τα άτομα μπορούν να επιβιώνουν και να αναπτύσσονται στην κοινωνία, αλλά και η κοινωνία να διατηρεί τη συνοχή της. Το άτομο από πολύ νωρίς μαθαίνει τις **αξίες και τους κανόνες της κοινωνίας** (αλληλεγγύη, δικαιοσύνη, απαγόρευση κλοπής, καθαριότητα κτλ.), που χρησιμεύουν ως οδηγός στη συμπεριφορά του. Γενικά, μαθαίνει την κουλτούρα (τον τρόπο σκέψης, αίσθησης, συμπεριφοράς και δράσης της κοινωνίας), γιατί αυτά ακριβώς περιμένει η κοινωνία από το άτομο, δηλαδή μια κοινωνικά επιθυμητή συμπεριφορά για τα μέλη της. Κάθε νέο μέλος της κοινωνίας είναι απαραίτητο να αναπτύξει όλες εκείνες τις ικανότητες και δυνατότητες, ώστε να αντιμετωπίζει τις δυσκολίες και τις αντιξοότητες της ζωής.

Με την κοινωνικοποίηση **οριοθετούνται οι συμπεριφορές** που η ομάδα και η κοινωνία δέχονται ως ορθές, αλλά και τα **μέσα** που μπορούν να χρησιμοποιούν τα άτομα για να επιτύχουν τους σκοπούς τους.

Στόχος λοιπόν της κοινωνικοποίησης είναι:

α) Ως προς το άτομο. Το άτομο να μάθει, συνειδητά ή ανεπίγνωστα τους κανόνες και τις αξίες της κοινωνίας, ώστε να ενταχθεί χωρίς προβλήματα σε αυτήν.

β) Ως προς την κοινωνία. Η κοινωνία να δημιουργεί «κοινωνικά» και όχι «αντικοινωνικά» άτομα, ώστε να διατηρείται η κοινωνική συνοχή, που είναι απαραίτητη για κάθε κοινωνία.

Η διαδικασία κοινωνικοποίησης **αρχίζει** από τη γέννηση, ορθότερα από τη στιγμή της κύησης. Είναι αποδεδειγμένο π.χ. ότι η διατροφή και η συναισθηματική κατάσταση της εγκύου επιδρούν στο έμβρυο. Επίσης, η εκκωφαντική μουσική μπορεί να ευχαριστεί τη μητέρα αλλά να δυσανεστεί το έμβρυο. Επομένως, η άποψη πολλών γονιών για την κοινωνικοποίηση του παιδιού «άστο να μεγαλώσει και θα μάθει» είναι λανθασμένη, γιατί όσο μεγαλώνει το παιδί τόσο δυσκολότερα μαθαίνει. Αν ο γονιός ενδιαφέρεται για να μάθει το παιδί του, θα πρέπει να ενδιαφερθεί ήδη από την στιγμή της γέννησής του.

Η κοινωνικοποίηση δεν **τελειώνει** με την ενηλικίωση, αλλά συνεχίζεται σ' όλη τη ζωή του ατόμου. Κάθε άτομο, στην πορεία της ζωής του αποκτά γνώσεις και εμπειρίες, με βάση τις οποίες αναθεωρεί αξίες, ιδέες, στάσεις, συμπεριφορές. Ιδιαίτερα σήμερα,

Κοινωνικοποίηση

Με την κοινωνικοποίηση το άτομο, για παράδειγμα, **μαθαίνει:**

-Να ικανοποιεί τις βιολογικές του ανάγκες (τροφή, ένδυση, κατοικία κτλ.), ώστε να μπορεί να επιβιώσει.

-Να εφαρμόζει κανόνες, όπως π.χ. τον κώδικα οδικής κυκλοφορίας και να μην καταστρέφει τα σήματα-πινακίδες κυκλοφορίας, ώστε να αποφύγει ανεπιθύμητες συγκρούσεις.

-Να επιδιώκει θέσεις και ρόλους, να έχει φιλοδοξίες και προσδοκίες, ανάλογα με τα χαρακτηριστικά του (φύλο, ηλικία, εκπαίδευση κτλ.).

-Να αποκτά τα απαραίτητα στοιχεία για το παρελθόν του (ιστορία, ήθη και έθιμα, παραδόσεις), για το παρόν (υπάρχουσα κοινωνική-οικονομική-πολιτική πραγματικότητα) και για το μέλλον του (ότι θα πάει στο σχολείο, στον στρατό, στην εργασία, θα πάρει σύνταξη, θα...).

Vincent Van Gogh,
Πρώτα βήματα (μετά Millet).

Δήμος και Σχολείο

στ
επ
Η
Οι
τη
τα
αφ
τα
η
κς
Η
το
σί
οι
σι
γί
Η
δι
φι
μ
Μ
κι
με
βι
δ
α
π
Π
δ
π
β
κ
κ
μ
ο
τ
Ι
β
ν
π
π
ς
τ

στην κοινωνία των ταχύτατων αλλαγών, γίνεται λόγος για διαρκή **επανακοινωνικοποίηση** του ατόμου.

Η **κοινωνικοποίηση τροποποιείται στον χώρο και στον χρόνο**. Όσον αφορά τον χώρο, κάθε κοινωνία κοινωνικοποιεί με τον δικό της τρόπο τα μέλη της. Έτσι για παράδειγμα, αλλιώς κοινωνικοποιεί τα άτομα μια αφρικανική κοινωνία και αλλιώς η ελληνική. Όσον αφορά τον χρόνο, η ελληνική κοινωνία αλλιώς κοινωνικοποιούσε τα μέλη της πριν από πενήντα χρόνια και αλλιώς σήμερα. Επίσης, η κοινωνικοποίηση διαφοροποιείται **ως προς τα φύλα**, στον χώρο και στον χρόνο.

Η κοινωνικοποίηση είναι μια **πολυδιάστατη διαδικασία**. Δεν ασκείται σύμφωνα με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του ατόμου, αλλά σύμφωνα με τις αρχές και αξίες της ομάδας και της κοινωνίας, οι οποίες ενδιαφέρονται για τη συνοχή τους. Όμως το άτομο, επειδή συμμετέχει σε πολλές ομάδες (οικογένεια, σχολείο, εκκλησία κτλ.) γίνεται δέκτης διαφορετικών ή και αντιφατικών αρχών και αξιών. Η κοινωνικοποίηση λοιπόν είναι μια **πολυδιάστατη και πολύπλοκη διαδικασία**, που σημαίνει ότι υπάρχουν πολλοί και διαφορετικοί φορείς κοινωνικοποίησης που μεταβιβάζουν πολλά και διαφορετικά μηνύματα (αξίες, κανόνες, πρότυπα συμπεριφοράς) στο άτομο. Μερικές φορές τα μηνύματα αυτά είναι αντιφατικά μεταξύ τους κι αυτό δημιουργεί μια **διλημματική κατάσταση**, που εκφράζεται με το ερώτημα «τί να ακολουθήσω». Πολλές παράμετροι παρεμβαίνουν στην τελική απόφαση του προσώπου. Τελικά, κάθε άτομο **διαμορφώνει τη συμπεριφορά του ανάλογα**:

α) Με τα πρότυπα συμπεριφοράς που επιβάλλει η ομάδα και τα περιθώρια που έχει για να διαφοροποιηθεί από αυτά τα πρότυπα. Παράδειγμα: μια ελαστική οικογένεια παρέχει αρκετά περιθώρια διαφοροποίησης, ενώ μια αυστηρή οικογένεια παρέχει ελάχιστα περιθώρια.

β) Με τον βαθμό αφομοίωσης και εσωτερίκευσης των κανόνων και αξιών των διαφόρων ομάδων στις οποίες συμμετέχει. Πάντως, κύριο εμπόδιο εσωτερίκευσης αποτελούν τα πολλά και αντιφατικά μηνύματα που δέχεται το άτομο από το περιβάλλον του, από τις ομάδες στις οποίες συμμετέχει, αφού κάθε μία θέλει να προασπίσει τις αξίες της και τη συνοχή της.

Ιδιαίτερα κρίσιμη είναι η κοινωνικοποίηση στην **περίοδο της εφηβείας και της ενηλικίωσης**. Στην περίοδο αυτή, το άτομο πρέπει να κάνει **επιλογές** (σπουδές, επάγγελμα, επιλογή συντρόφου κτλ.) που θα καθορίσουν το μέλλον του. Τώρα «αποδεικνύεται» αν η προηγούμενη κοινωνικοποίηση υπήρξε υπεύθυνη και επιτυχής ή ανεύθυνη και προβληματική, αν το άτομο έμαθε να αντιμετωπίζει την πραγματικότητα.

Χαρακτηριστικά παραδείγματα επανακοινωνικοποίησης είναι: η αποδοχή και η εκμάθηση των νέων τεχνολογιών από τους μέσης ηλικίας ανθρώπους, η εύρεση νέου επαγγέλματος και η υιοθέτηση νέας συμπεριφοράς στον χώρο εργασίας, η επανένταξη των κάθε λογής παραβατών.

«Παιδεία της Δημοκρατίας»

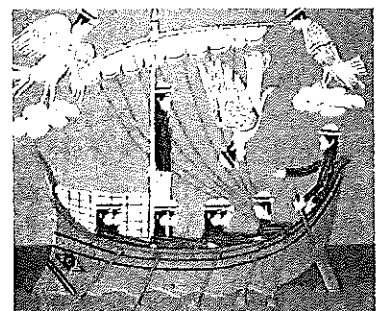
Το Συμβούλιο της Ευρώπης σε συνεργασία με το Υπουργείο Παιδείας, απευθύνει στα σχολεία, τους γονείς, τις κοινότητες κτλ. το πρόγραμμα «Παιδεία της Δημοκρατίας».

Το πρόγραμμα περιλαμβάνει την εκπαίδευση για τα ανθρώπινα δικαιώματα, την αγωγή του πολίτη, την παιδεία για την ειρήνη, την γενική και διαπολιτισμική παιδεία.

Πληροφορίες στις εξής ηλεκτρονικές διευθύνσεις:

www.yperth.gr (διεθνείς σχέσεις – διεθνείς οργανισμοί – Συμβούλιο της Ευρώπης – Πρόγραμμα «Παιδεία της Δημοκρατίας»).

www.coe.int (Συμβούλιο της Ευρώπης)

Γιάννης Γαϊτης,
Σειρήνες - Οδυσσέας.

Παναγιώτης Τέτσης, *Καφενείο*, 1957.

1.2 Παράγοντες διαμόρφωσης της προσωπικότητας

1.2.1 Φορείς κοινωνικοποίησης

Οι **βασικοί ή κύριοι** φορείς κοινωνικοποίησης είναι οι εξής:

α. Η οικογένεια. Η οικογένεια υπάρχει σε όλες τις κοινωνίες. Αυτό που διαφέρει από κοινωνία σε κοινωνία είναι η δομή της, δηλαδή ο τρόπος οργάνωσης και λειτουργίας της. Κάθε άτομο γεννιέται σε μια οικογένεια, γι' αυτό θεωρείται **πρωτογενής** και, λόγω σπουδαιότητας, **πρωταρχικός φορέας**. Η οικογένεια, γενικά, επηρεάζει περισσότερο από τους άλλους φορείς. Αυτή είναι, σε τελευταία ανάλυση, που θα αφήσει ή δεν θα αφήσει **περιθώρια επίδρασης** σ' όλους τους άλλους φορείς. Σε κάθε περίπτωση, ο τρόπος ανατροφής των πρώτων παιδικών χρόνων επηρεάζει καθοριστικά τον χαρακτήρα και την πορεία του παιδιού. Και αυτό κάθε οικογένεια χρειάζεται να το γνωρίζει και να δρα αναλόγως.

β. Το σχολείο. Από πολύ νωρίς και για αρκετά χρόνια το άτομο πηγαίνει στο σχολείο. Κάθε εκπαιδευτικό σύστημα μεταδίδει γνώσεις, δεξιότητες, στάσεις. Αλλά, συγχρόνως, θέλει να μεταδώσει και τις αρχές και αξίες του **υπάρχοντος κοινωνικού συστήματος**, και έτσι λειτουργεί ως **παράγοντας αναπαραγωγής του**. Όμως, ταυτόχρονα η εκπαίδευση, στις δημοκρατικές κοινωνίες, προσφέρει πλουραλιστική γνώση, προσφέρει τη **δυνατότητα αμφισβήτησης και αλλαγής του υπάρχοντος συστήματος**. Έτσι εξηγούνται και οι καινοτομίες και αλλαγές που ξεκινούν, συνήθως, από τα πανεπιστήμια και τη διανόηση (*intelligentsia*).

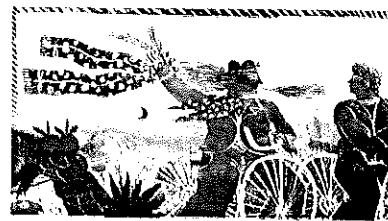
γ. Η θρησκεία. Οι θρησκευτικοί θεσμοί ρυθμίζουν τη σχέση του ανθρώπου με το Ιερό και το Θείο, αλλά επιδρούν σημαντικά τόσο στη συμπεριφορά του ατόμου, όσο και στην οργάνωση της κοινωνίας. Γενικά, η θρησκεία λειτουργεί ως **ενοποιητικός παράγοντας μιας ομάδας ή μιας κοινωνίας**. Η θρησκευτική πίστη έχει μεγάλη δύναμη, αν μάλιστα υπάρχει **θρησκευτικός φανατισμός**, οδηγεί τους ανθρώπους στον διαχωρισμό ή/και στη σύγκρουση. Βέβαια, δεν ευθύνεται η θρησκεία για τις συγκρούσεις, αλλά οι άνθρωποι που τη χρησιμοποιούν για να επιτύχουν τις επιδιώξεις τους.

δ. Η πολιτεία – το κράτος. Η πολιτεία – το κράτος είναι από τους σημαντικότερους φορείς κοινωνικοποίησης, ιδιαίτερα το σύγχρονο παρεμβατικό κράτος, που επεμβαίνει σ' όλους τους τομείς της κοινωνικής ζωής (οικονομία, παιδεία, υγεία, κατοικία κτλ.). Με την **εξουσία του –νομοθετική, εκτελεστική, δικαστική–** επηρεάζει και τη δράση των άλλων φορέων. Το κράτος επεμβαίνει και επηρεάζει τη ζωή του ανθρώπου από τη γέννησή του (με την έκδοση πιστοποιητικού γέννησης) μέχρι τον θάνατό του (με την έκδοση πιστοποιητικού θανάτου). Όμως, παρά τη δύναμή του δεν πρέπει να θεωρείται παντοδύναμο. Το άτομο έχει πλείστους τρόπους αντίστασης ή/και αντίδρασης ακόμα και στο πιο αυταρχικό κράτος.

Η ένταξη και η ενσωμάτωση των νέων μελών στην κοινωνία θεωρείται τόσο σημαντική, ώστε η κοινωνία δημιουργήσει ξεχωριστό θεσμό, το σχολείο, με το οποίο οργανωμένα, συστηματικά και μακροχρόνια επιδιώκει να «ιδιάξει» τα νέα μέλη της. Στο σχολείο το παιδί αρχίζει να κοινωνεί με ευρύτερες ομάδες, με άτομα που έχουν μεγαλώσει σε διαφορετικές οικογένειες και έχουν κοινωνικοποιηθεί διαφορετικά. Αρχίζει η σχολική αγωγή, που περιλαμβάνει οτιδήποτε μεταδίδει το σχολείο στο παιδί: γνώσεις, αξίες, κανόνες, συνεργασία, ανταγωνισμό, επιταγές, σχέσεις κτλ.

Σπύρος Παπαλουκάς,
Αγόρι με τσιράντες.

Αλέκος Φασιανός
Βόλτα σχολική, 1982.

Καλλιέργεια του προφορικού λόγου. Το σχολείο οφείλει να καλλιεργεί και τον προφορικό λόγο, ατομικό και διάλογο, προσχεδιασμένο και αυθόρμητο, με πειθό και επιχειρήματα π.χ. με τη διοργάνωση αγώνων ρητορικής τέχνης.

1.2.2 Ο ρόλος του ατόμου στη διαδικασία κοινωνικοποίησής του

Με ποιον τρόπο τα άτομα εσωτερικεύουν τους κανόνες και τις αξίες των παραπάνω παραγόντων – φορέων κοινωνικοποίησης; Υπάρχουν κυρίως οι εξής **τρόποι ή μηχανισμοί**:

α. Η μίμηση-ταύτιση. Ο άνθρωπος είναι μιμητικό ον, ο ένας μιμείται τον άλλο. Το παιδί από πολύ μικρό «αντιγράφει» το περιβάλλον του. Στην μικρή ηλικία η μίμηση είναι ασυνείδητη, ενώ όσο μεγαλώνει γίνεται περισσότερο συνειδητή. Η μίμηση οδηγεί στην ταύτιση με άλλα άτομα και ομάδες και στην απόκτηση συλλογικής ταυτότητας, στην αίσθηση του «Εμείς». Έτσι, το άτομο εκτός από την **ατομική του ταυτότητα (Εγώ)**, αποκτά και **συλλογική ταυτότητα (Εμείς)**. Βέβαια, η ταύτιση είναι **επιλεκτική**, δηλαδή το άτομο ταυτίζεται ως έναν βαθμό με τις ομάδες που συμμετέχει και τις αξίες που αυτές προβάλλουν. Με άλλα λόγια έχει **περιθώρια σχετικής αυτονομίας**.

β. Με συστάσεις και εντολές. Από μικρή ηλικία τα άτομα δέχονται συστάσεις και εντολές από την οικογένεια, το σχολείο κτλ., μαθαίνουν συμπεριφορές. Κάθε ομάδα ή κοινωνία απευθύνει συστάσεις και εντολές στα νέα μέλη της. Σημαντικό ρόλο στην αποτελεσματική κοινωνικοποίηση διαδραματίζει η **σαφήνεια και η συνέπεια λόγων και έργων**. Παράδειγμα: διαφορετική συμπεριφορά έχει ο πατέρας και διαφορετική η μητέρα έναντι του παιδιού. Αυτή η αντιφατική συμπεριφορά δημιουργεί προβλήματα στο παιδί. Παράδειγμα: οι γονείς λένε στα παιδιά τους να μην παρακολουθούν πολλές ώρες τηλεόραση γιατί αυτά που προσφέρει είναι σκουπίδια, ενώ οι ίδιοι κάνουν το αντίθετο.

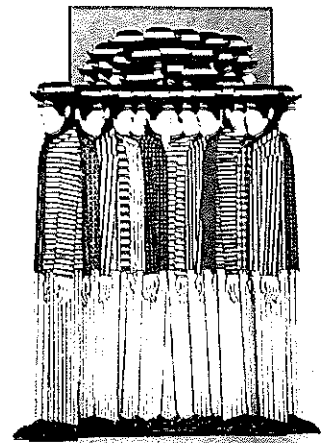
γ. Με τον έλεγχο. Ο έλεγχος της συμπεριφοράς αρχίζει από πολύ μικρή ηλικία. Το παιδί μαθαίνει τι είναι καλό και τι είναι κακό. Ακόμα και το χαμόγελο της μητέρας στο βρέφος μπορεί να συνιστά έλεγχο (π.χ. επιβράβευση της συμπεριφοράς του). Αργότερα, το σχολείο, το κράτος, οι μεγαλύτεροι σε ηλικία κτλ. αναμένουν από το άτομο ορισμένη συμπεριφορά, και όταν αυτή παρεκκλίνει από τα αναμενόμενα πρότυπα, ασκείται έλεγχος.

Επισημαίνεται ότι το άτομο δεν είναι *tabula rasa* (άγραφος πίνακας) πάνω στον οποίο γράφουν ό,τι θέλουν, δεν είναι παθητικός δέκτης, ώστε να δέχεται όποια μηνύματα εκπέμπουν οι φορείς κοινωνικοποίησης. Κάθε άτομο δέχεται, επεξεργάζεται, αφομοιώνει, αντιδρά με τον δικό του ξεχωριστό τρόπο. Επομένως, ναι μεν η ευθύνη των φορέων κοινωνικοποίησης είναι πρωταρχική για την προβληματική συμπεριφορά του ατόμου, αλλά έχουν ευθύνη ως έναν βαθμό. Από εκεί και πέρα υπεύθυνο είναι το ίδιο το άτομο. Υπάρχει λοιπόν και **ατομική – προσωπική ευθύνη**. Κάθε άτομο είναι υπεύθυνο για τις πράξεις και παραλείψεις του. Και βέβαια, η μετάθεση ευθύνης (φταίνει οι άλλοι) γίνεται εύκολα, ενώ η ανάληψη ευθύνης (φταίω εγώ) γίνεται δύσκολα.

Τάκης Κατσουλίδης
Οι δυο γενιές, 1983.

Πόσες συλλογικές ταυτότητες αποκτά το άτομο; Όσες και οι ομάδες στις οποίες συμμετέχει. Βέβαια, η ταύτιση είναι επιλεκτική, αφού το άτομο έχει περιθώρια σχετικής αυτονομίας. Έτσι π.χ. ένας νέος μετέχει σε μια Μη Κυβερνητική Οργάνωση (Μ.Κ.Ο.) αλλά ως έναν βαθμό συμμορφώνεται με όσα αυτή ορίζει. Όμως, χρειάζεται ιδιαίτερη προσοχή, διότι υπάρχουν ομάδες που με ψυχολογικές διαδικασίες επιβάλλονται και κατευθύνουν τα άτομα ως μάζα. Και η μάζα έχει μεγάλη **ανορθολογική δύναμη**, ενώ το μαζοποιημένο άτομο έχει χάσει την ανεξάρτητη προσωπικότητά του.

Γιάννης Γαίτης,
Σύνθεση, 1975.

1.3 Οι κοινωνικές αξίες

1.3.1 Έννοια, κατηγορίες

Οι κοινωνικές αξίες εκφράζουν τις πραγματικές και βαθύτερες ανάγκες της κοινωνίας. Αποτελούν θεμελιώδεις συστατικό για την συνοχή και την πρόοδο των κοινωνιών. Αποκρυσταλλώνονται σε **γενικές αρχές και ιδέες που προσανατολίζουν και καθοδηγούν** την κοινωνία και τα άτομα. Επηρεάζουν τις πεποιθήσεις μας και λειτουργούν ως **κατευθυντήριοι άξονες για την αξιολόγηση** των εαυτών μας και των άλλων.

Οι αξίες είναι δημιούργημα της κοινωνίας, υποβάλλονται στα άτομα μέσω της κοινωνικοποίησης και υπάρχουν ανεξάρτητα από τις αξίες των ατόμων. Παράδειγμα: η οικογένεια, η αλήθεια, η εμπιστοσύνη κτλ. αποτελούν αξίες για την ελληνική κοινωνία, ανεξάρτητα από τη θετική ή την αρνητική στάση κάποιων ατόμων απέναντι σε αυτές. Γιατί οι κοινωνίες **αποδίδουν μεγάλη σημασία στις αξίες**; Διότι αποτελούν σημείο αναφοράς και συνδετικό κρίκο για τα μέλη τους. Διότι υπάρχει συναίνεση, συνεργασία και κοινή προσπάθεια για τη διατήρηση και προαγωγή τους.

Οι αξίες –αρετές για τους αρχαίους Έλληνες– είναι συστατικό στοιχείο του πολιτισμού. Σχετίζονται με την ποιότητα, την ικανότητα και είναι ατομικά και κοινωνικά χρήσιμες. Οι αξίες –αρετές **διδάσκονται μάλλον με το παράδειγμα παρά με τις θεωρίες.**

Διακρίνονται σε διάφορες κατηγορίες (κάποιες αξίες υπάρχουν σε περισσότερες κατηγορίες). Ειδικότερα:

α) Με κριτήριο το άτομο ή την κοινωνία διακρίνονται σε **ατομικές**: θάρρος, υπομονή, πίστη, αλληλεγγύη, η δικαιοσύνη κτλ. και **συλλογικές**: αλληλεγγύη, προσαρμοστικότητα, ανεξαρτησία, ανεκτικότητα κτλ.

β) Με κριτήριο τον τομέα της κοινωνίας διακρίνονται σε **κοινωνικές**: αλληλεγγύη, ανεκτικότητα, ευρύτητα πνεύματος κτλ., **οικονομικές**: εργασιακή και επιχειρηματική ηθική, εργατικότητα, περιουσία, κέρδος κτλ., **πολιτικές**: ελευθερία, ισότητα, αλληλεγγύη, δικαιοσύνη, διάλογος, συμμετοχή στα κοινά κτλ.

γ) Με κριτήριο τη διάρκειά τους διακρίνονται σε **σχετικές**: έχουν ορισμένη διάρκεια και, συνήθως, δεν ισχύουν σε όλες τις κοινωνίες (τίτλοι ευγενείας, χρήμα κτλ.) και **διαχρονικές**: ισχύουν σε όλες τις εποχές και σε όλες τις κοινωνίες (σεβασμός στους Θεούς, η μνήμη των νεκρών, απαγόρευση αιμομιξίας κτλ.).

Όπως κάθε κοινωνία, έτσι και η Ελληνική έχει το δικό της σύστημα αξιών. Λέγοντας Ελληνική κοινωνία, εννοούμε γεωγραφικά το πλαίσιο του Ελληνικού κράτους, το οποίο έχει τη δική του έννομη τάξη. Κάποιες **βασικές αξίες της Ελληνικής κοινωνίας**, που υπάρχουν και στο Σύνταγμα, είναι:

Ένα βράδυ ένας γέρος ινδιάνος της φυλής Τσερόκι, μίλησε στον εγγονό του για τη μάχη που γίνεται μέσα στην ψυχή των ανθρώπων και του είπε:

- Γιε μου, η μάχη γίνεται ανάμεσα σε δυο λύκους που έχουμε όλοι μέσα μας. Ο ένας είναι το Κακό. Είναι ο θυμός, η ζήλια, η θλίψη, η απογοήτευση, η απληστία, η αλαζονεία, η ενοχή, η προσβολή, τα ψέματα, η ματαιοδοξία, η υπερωψία, και το εγώ.

Ο άλλος είναι το Καλό. Είναι η χαρά, η ειρήνη, η αγάπη, η ελπίδα, η ηρεμία, η ταπεινοφροσύνη, η ευγένεια, η φιλανθρωπία, η συμπόνια, η γενναιοδωρία, η αλήθεια, η ευσπλαχνία.

Ο εγγονός το σκέφτηκε για ένα λεπτό και μετά ρώτησε τον παππού του:

- Και ποιος λύκος νικάει;

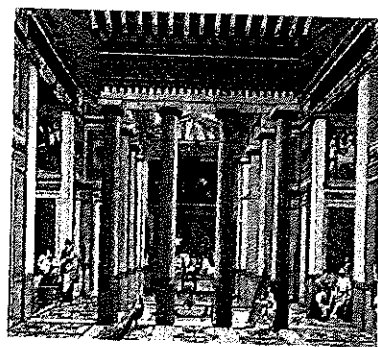
Ο γέρος Ινδιάνος Τσερόκι απάντησε:

- Αυτός που ταΐζει.

(Ιστοτόπος Fairytale and Magic, Ο μύθος των δύο λύκων από την φυλή Τσερόκι)

Ο Αριστοτέλης στο έργο του *Ηθικά Ευδήμεια*, σχετικά με τις αρετές-αξίες αναφέρει ότι η αρετή είναι το μέτρον, η μεσότης. Παράδειγμα:

- Δειλία- ανδρεία- θρασύτης
- Χαιρεκακία- νέμεσις- φθόνος
- Ανελευθερία- ελευθερία- ασυδοσία
- Απέχθεια- φιλία- κολακεία
- Φτώχεια- πενία- πλούτος

Αρχαιοελληνική κατοικία, βασική αξία για την αρχαία ελληνική κοινωνία.

- Ο σεβασμός και η προστασία της αξιοπρέπειας του ανθρώπου.
- Η ελευθερία και η κοινοβουλευτική δημοκρατία.
- Η προστασία της παιδείας και της ορθόδοξης παράδοσης.
- Η προστασία του φυσικού και πολιτισμικού περιβάλλοντος.
- Η προστασία της διεθνούς ειρήνης και συνεργασίας.
- Η προστασία των ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων.

1.3.2 Διαφοροποίηση των αξιών στον χώρο και στον χρόνο

Το ερώτημα παραμένει: υπάρχουν διαχρονικές-αιώνιες και απαρσάλευτες αξίες ή όλες είναι σχετικές-προσωρινές και αφορούν συγκεκριμένη κοινωνία; Η ιστορία και η εμπειρία μάς πείθει για την **προσωρινότητα** ορισμένων αξιών, όπως ακριβώς μάς πείθει και για την **αιωνιότητα** ορισμένων άλλων αξιών. Μάλιστα, στην εποχή μας έχουν διαμορφωθεί νέες αξίες, οι οποίες έχουν καταστεί ή τείνουν να καταστούν **παγκόσμιες**. Τέτοιες είναι π.χ.: η ειρηνική συνύπαρξη και επίλυση των διαφορών, η καταπολέμηση της βίας και των ναρκωτικών, η προστασία του περιβάλλοντος. Αφού οι κοινωνίες δεν παραμένουν σταθερές αλλά μεταβάλλονται, επόμενο είναι να μεταβάλλονται και οι αξίες. Ειδικότερα:

α) Μεταβολή στον χώρο. Κάθε κοινωνία βιώνει τις δικές της κοινωνικές, οικονομικές, πολιτικές, τεχνολογικές κτλ. συνθήκες. Γι' αυτό και διαμορφώνει τις δικές της αξίες, που μπορεί να μοιάζουν ή να διαφέρουν από τις αξίες μιας άλλης κοινωνίας. Παράδειγμα: η αξία «εκπαίδευση» δεν έχει την ίδια σπουδαιότητα για όλες τις κοινωνίες. Επίσης, η αξία «φιλότιμο» είναι μια κατ' εξοχήν αξία της Ελληνικής κοινωνίας.

β) Μεταβολή στον χρόνο. Οι αξίες εντός της ίδιας κοινωνίας δεν παραμένουν σταθερές εσαεί. Δεδομένου ότι «τα πάντα ρει», οι συνθήκες της κοινωνίας αλλάζουν. Όταν λοιπόν μεταβάλλονται οι συνθήκες, μεταβάλλονται και οι αξίες, ως συστατικά των κοινωνιών. Το ερώτημα είναι, **πώς μεταβάλλονται οι αξίες;** Είτε βίαια μέσα από τη σύγκρουση των διαφόρων κοινωνικών, οικονομικών, πολιτικών κτλ. ομάδων, ή την πολεμική κατάκτηση ενός λαού, είτε αργά και αθέατα μέσα από την φθορά των παλιών και την υιοθέτηση καινούργιων αξιών.

Κάθε άτομο και κάθε κοινωνία, ανάλογα με το επίπεδο ανάπτυξης, έχουν τις δικές τους ανάγκες. Οι ανάγκες επηρεάζουν και τη διαμόρφωση των **αξιών**. Το περιβάλλον είναι αυτό που ορίζει ποια «πράγματα» έχουν αξία, δηλαδή πρωταρχική σημασία, σπουδαιότητα για τη ζωή. Η ύπαρξη ατομικών και κοινωνικών αξιών, **απαιτεί αξιολόγηση και ιεράρχηση**. Ποιος και με τι κριτήρια κάνει την αξιολόγηση και ιεράρχηση; Γενικά, κάθε άτομο αλλά και κάθε κοινωνία κάνουν τη δική τους ιεράρχηση αξιών.

Η αρετή είναι τρόπος ζωής που επιβεβαιώνει την ανθρωπιά του ανθρώπου. Είναι μια δύναμη που ενεργεί ή μπορεί να ενεργήσει, είναι δυνατότητα ενέργειας. Είναι η ηθική στην πράξη. Επιβεβαιώνεται με την προσπάθεια για το καλό.

Οι αξίες μιας κοινωνίας (ελευθερία, αλληλεγγύη, εξουσία, χρήμα, φιλία, δημοσιότητα κτλ.) και οι επαγγελματικές αξίες ειδικότερα (εξουσία, μονιμότητα, συνεργασία, χρήμα, ενδιαφέρον κτλ.) επηρεάζουν συνειδητά και ανεπίγνωστα τους στόχους και τις φιλοδοξίες μας.

Πολύκλειτος Ρέγκος,
Σκήτη Αγίας Άννας, 1963.

Μερικές αξίες της κλασικής Ελλάδας ήταν ο σεβασμός του θείου, η ελευθερία, η δικαιοσύνη, η παιδεία, το μέτρον, η οικονομία, ο διάλογος.

Οι αξίες μεταβάλλονται στην πορεία του χρόνου. Παράδειγμα, η αξία «πατρίδα», παλιότερα, ήταν πολύ υψηλά στις συνειδήσεις των Ελλήνων. Τις τελευταίες δεκαετίες συνδέθηκε με τον εθνικισμό και μειώθηκε ως αξία. Όμως, τα τελευταία χρόνια, αποσυνδέθηκε από τον εθνικισμό και απόκτησε ξανά την παλιά της σπουδαιότητα.

1.4. Οι κοινωνικοί κανόνες

1.4.1 Έννοια και κατηγορίες

Οι κοινωνικοί κανόνες είναι **πρότυπα συμπεριφοράς, κοινωνικά αποδεκτά**, με τα οποία **ρυθμίζονται** και **αξιολογούνται** οι συμπεριφορές των μελών της κοινωνίας. Η ύπαρξή τους είναι **απαραίτητη** για την κοινωνική οργάνωση, τη συνοχή και τη σταθερότητα.

Υπάρχουν **διάφοροι φορείς που θέτουν κανόνες**, όπως:

- Οι γονείς για τα παιδιά τους.
- Η πολιτεία και οι εκπαιδευτικοί στο πλαίσιο του σχολείου.
- Η εκκλησία για τους πιστούς της.
- Τα διάφορα σωματεία, ενώσεις κτλ. για τα μέλη τους.
- Η πολιτεία (θέτει) τους νόμους που ισχύουν για όλους.

Όταν κάποιο άτομο ή ομάδα παραβαίνει κάποιον κανόνα υφίσταται κυρώσεις. Οι **κυρώσεις** έχουν ως αποτέλεσμα:

- **Τον εσωτερικό έλεγχο.** Αισθήματα ενοχής, ντροπής, κατωτερότητας κτλ.
- **Τον εξωτερικό έλεγχο.** Κοινωνική κριτική, αποδοκιμασία, απομόνωση, ποινή κτλ.

Υπάρχουν κανόνες που ισχύουν **για όλα τα άτομα** (π.χ. η απαγόρευση της κλοπής). Αλλά, υπάρχουν και κανόνες που ισχύουν **για ορισμένα άτομα** που κατέχουν διαφορετικές θέσεις και ασκούν διαφορετικούς ρόλους. Έτσι, άλλοι κανόνες αμφίεσης ισχύουν για έναν δημόσιο υπάλληλο και άλλοι για έναν καλλιτέχνη.

Οι κοινωνικοί κανόνες **διακρίνονται** σε δύο κατηγορίες:

α) Αυστηροί και ελαστικοί. Οι αυστηροί ορίζουν με σαφήνεια ορισμένες επιταγές ή απαγορεύσεις (π.χ. υποχρεώσεις δημοσίου υπαλλήλου, απαγόρευση ανθρωποκτονίας κτλ.). Οι ελαστικοί αφήνουν αρκετά περιθώρια ελευθερίας και διαφοροποίησης στα άτομα (π.χ. κανόνες ομιλίας και εμφάνισης).

β) Τυπικοί και άτυποι. Τυπικοί είναι οι γραπτοί κανόνες (νόμοι, καταστατικά σωματείων, κανόνες δεοντολογίας κτλ.), ενώ άτυποι είναι οι άγραφοι κανόνες (π.χ. ήθη, έθιμα, παραδόσεις, κανόνες συμπεριφοράς στις προσωπικές σχέσεις).

1.4.2 Σχέση κοινωνικών αξιών και κανόνων

Οι **κοινωνικές αξίες** εκφράζουν τις πραγματικές ανάγκες της κοινωνίας. Είναι γενικές αρχές που προσανατολίζουν την κοινωνία και τα άτομα. Λειτουργούν ως κατευθυντήριοι άξονες για τις συμπεριφορές μας (καλές-κακές, δίκαιες-άδικες κτλ.).

Το **δίκαιο** είναι ένα σύνολο υποχρεωτικών κανόνων που ρυθμίζουν την κοινωνική συμπεριφορά των ανθρώπων. Η συνύπαρξή απαιτεί υπευθυνότητα και την ύπαρξη του δικαίου. Και η ανάγκη για δίκαιο υπάρχει από τότε που οι άνθρωποι οργανώθηκαν σε κοινωνία.

Υπάρχουν διάφοροι φορείς που θέτουν κανόνες. Και βέβαια υπάρχει περίπτωση οι διάφοροι φορείς να θέλουν να θέσουν διαφορετικούς κανόνες. Παράδειγμα: κάθε οικογένεια έχει τους δικούς της κανόνες. Επίσης, τα κόμματα ανταγωνίζονται για να καταλάβουν την εξουσία και να ασκήσουν την δική τους πολιτική, θέτοντας τους δικούς τους κανόνες.

Βάσω Κατράκη,
Επίσκεψη IV, 1979.

Κάθε διαδικασία κοινωνικοποίησης συνεπάγεται την καταπίεση των ενστίκτων. Το άτομο «πρέπει» να μάθει κανόνες και αξίες της κοινωνίας. Έτσι το άτομο **από εγωιστικό γίνεται κοινωνικό**. Γρήγορα το άτομο αντιλαμβάνεται ότι η προσαρμογή είναι απαραίτητη για να ικανοποιήσει τις ανάγκες του, να επιτύχει τους στόχους του, να επιβεβαιώσει την κοινωνική του ύπαρξη. Αν υπάρξει υπερβολική καταπίεση μπορεί να προκαλέσει νευρωτικές και ψυχικές διαταραχές, ακοινωνική και αντικοινωνική συμπεριφορά. Γι' αυτό η υπερβολική καταπίεση, ο υπερβολικός ορθολογισμός είναι παραλογισμός, είναι αντίθετος στην ανθρώπινη φύση.

Παραπάνω αναφέρθηκαν διάφορες αξίες, όπως η ανθρώπινη ζωή, η ελευθερία, ο διάλογος, η περιουσία, το κέρδος κτλ. Κάποιες από αυτές τις αξίες η κοινωνία τις θεωρεί σημαντικές, γι' αυτό **τις καθιερώνει ως κανόνες**. Επιπλέον, **η πολιτεία αυτές τις σημαντικές αξίες τις προστατεύει με κανόνες δικαίου** (π.χ. η προστασία της ελευθερίας, η προστασία της περιουσίας). Επομένως, η σχέση αξιών και κανόνων είναι **άμεση**, αφού οι κανόνες αποτυπώνουν τις αξίες.

1.4.3 Προσαρμογή, συμμόρφωση και κοινωνική ανανέωση

Η προσαρμογή, η συμμόρφωση και τελικά η ένταξη του ατόμου στην ομάδα και στην κοινωνία εξαρτάται, κυρίως, από το πόσο αποτελεσματικά έχουν μέχρι τώρα λειτουργήσει οι διάφοροι φορείς κοινωνικοποίησης και πρωτίστως η οικογένεια και το σχολείο. Αν το άτομο αυτονομηθεί έγκαιρα από την οικογένεια και μάθει να αναλαμβάνει τις ευθύνες του, αν έχει προετοιμαστεί να αντιμετωπίζει την πραγματικότητα, αν έχει καταλάβει ότι δεν έχει μόνο δικαιώματα αλλά και υποχρεώσεις έναντι του εαυτού του και έναντι του κοινωνικού συνόλου, τότε δεν θα έχει προβλήματα προσαρμογής. Αντιθέτως, η **ανεύθυνη κοινωνικοποίηση** από την οικογένεια δεν βοηθά το παιδί να μεγαλώσει σωστά, με αποτέλεσμα την αδυναμία προσαρμογής του και ως εκ τούτου την εχθρική αντιμετώπιση της κοινωνίας, αλλά και τη στροφή του παιδιού σε αντικοινωνική συμπεριφορά (ναρκωτικά, χουλιγκανισμός κτλ.).

Όπως η κοινωνικοποίηση έτσι και η προσαρμογή είναι μια διαρκής διαδικασία. Αφού τα πάντα γύρω μας αλλάζουν, όποιος δεν προσαρμόζεται μένει στο περιθώριο. Άλλωστε, όπως συνήθως λέγεται, η προσαρμογή είναι **ένδειξη έξυπνου ανθρώπου**.

Το άτομο συνήθως προσαρμόζεται στους κοινωνικούς κανόνες και στα πρότυπα συμπεριφοράς που επιβάλλει η κοινωνία. Βέβαια, κάθε άτομο, ανάλογα με την προσωπικότητά του, **δεν λειτουργεί μόνο ως παθητικός δέκτης, αλλά και ως πομπός**, αφού στέλνει μηνύματα προς την κοινωνία και την επηρεάζει. Μεταξύ ατόμου και κοινωνίας υπάρχει μια διαλεκτική σχέση, μια **διαρκής σχέση αλληλεπίδρασης**. Δηλαδή, ανάλογα με τις περιστάσεις, η ευθύνη προσαρμογής άλλοτε ανήκει στο άτομο και άλλοτε στην κοινωνία. Επισημαίνεται ότι δεν τίθεται θέμα προσαρμογής, όταν το άτομο αμφισβητεί το υπάρχον κοινωνικό σύστημα και αντιδρά στην εκμετάλλευση και στη μαζοποίηση, στην μονοδιάστατη ανάπτυξη του ανθρώπου. Όταν δεν αρνείται απλώς το σύστημα, αλλά έχει συνειδητή πρόταση για την αλλαγή του. Μια τέτοια αμφισβήτηση μπορεί να είναι σημαντικός παράγοντας κοινωνικής προόδου και κοινωνικής ανανέωσης. Αντιθέτως, μια καθολική και συνεχής αμφισβήτηση και άρνηση των πάντων μπορεί να δηλώνει είτε μια προβληματική κοινωνία είτε μια προβληματική προσωπικότητα.

Κάθε σχέση με το περιβάλλον απαιτεί προσαρμογή. Ο άνθρωπος είναι αναγκασμένος να προσαρμοστεί στη φύση και στην κοινωνία. Ειδικότερα, κάθε κοινωνική συμβίωση προϋποθέτει κοινωνική προσαρμογή στους κανόνες που είναι απαραίτητοι για τη συνέχιση της κοινωνικής ζωής.

Γιάννης Μόραλης.
Αναπόληση, 1959.

Το πρόβλημα της προσαρμογής είναι σύνθετο. Είναι χαρακτηριστικό ότι έρευνα στις ΗΠΑ έδειξε ότι μόνο το 4% των ιδιαίτερα προικισμένων ατόμων έχουν ενταχθεί και λειτουργούν ανάλογα με τα προσόντα τους. Αυτό σημαίνει ότι η συγκεκριμένη κοινωνία, είτε δεν μπορεί να αξιοποιήσει τα talenta της, είτε δεν θέλει να τα χρησιμοποιήσει, διότι αν χρησιμοποιηθούν κινδυνεύουν υπάρχουσες καταστάσεις και ισορροπίες (π.χ. η υπάρχουσα κοινωνική, οικονομική, πολιτική κατάσταση και ισορροπία). Έτσι, πολλά από αυτά τα talenta νοιώθουν ότι η κοινωνία τα αδικεί και έχουν πρόβλημα προσαρμογής. Εν προκειμένω η ευθύνη της μη προσαρμογής δεν ανήκει στα άτομα αλλά στην κοινωνία.

1.5 Ο κοινωνικός έλεγχος – Μορφές κοινωνικού ελέγχου

Η κοινωνικοποίηση δεν μπορεί από μόνη της να επιτύχει τον στόχο της, δηλαδή να «μάθει» στο άτομο ορισμένα πρότυπα συμπεριφοράς, για να ενταχθεί στην κοινωνία. Είναι απαραίτητος και ο κοινωνικός έλεγχος. Ο κοινωνικός έλεγχος περιλαμβάνει τα μέσα και τα μέτρα που χρησιμοποιεί η κοινωνία, ώστε τα μέλη της να έχουν ορισμένη συμπεριφορά, δηλαδή συμπεριφορά μέσα σε ορισμένα πλαίσια. Επομένως, η κοινωνικοποίηση και ο κοινωνικός έλεγχος **δρουν συμπληρωματικά**. Η κοινωνικοποίηση **μεταδίδει** πρότυπα συμπεριφοράς, ενώ ο κοινωνικός έλεγχος **επιδιώκει να διασφαλίζει** τη συμμόρφωση με αυτά τα πρότυπα συμπεριφοράς. Με τον κοινωνικό έλεγχο **επιδιώκεται η «συμμόρφωση»** με τους κανόνες και τις αξίες. Επομένως, **ασκείται όταν τα άτομα παραβιάζουν τους κανόνες**, ή αλλιώς τα αποδεκτά πρότυπα συμπεριφοράς, είτε γιατί δεν τα έχουν αφομοιώσει είτε γιατί παρασύρονται είτε γιατί τα αμφισβητούν. Αν λοιπόν τα άτομα δεν παρεκκλίνουν, τότε δεν χρειάζεται κοινωνικός έλεγχος. Αν ο κοινωνικός έλεγχος είναι υπερβολικός, μπορεί να φέρει τα αντίθετα από τα αναμενόμενα αποτελέσματα.

Πότε ασκείται κοινωνικός έλεγχος; Είτε εκ των προτέρων, δηλαδή **προληπτικά**, για να μην παρεκκλίνει το άτομο από τα καθιερωμένα πρότυπα συμπεριφοράς, είτε εκ των υστέρων, δηλαδή **κατασταλτικά**, όταν το άτομο έχει παραβιάσει αυτά τα πρότυπα.

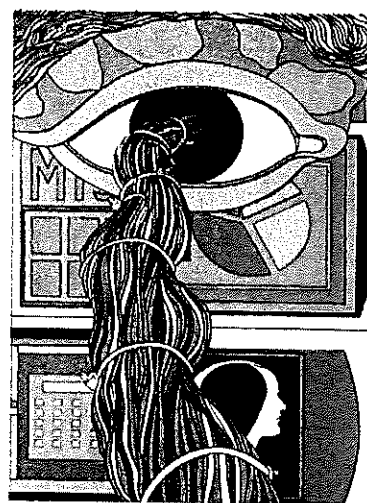
Με ποιον τρόπο ασκείται ο κοινωνικός έλεγχος; Ασκείται είτε με **επιβραβεύσεις**, είτε με **κυρώσεις**. Στην πρώτη περίπτωση, η επιβράβευση, ο έπαινος, η επιδοκιμασία, σημαίνουν θετική αξιολόγηση της συμπεριφοράς. Στη δεύτερη περίπτωση, η κύρωση, ο ψόγος, η αποδοκιμασία, σημαίνουν αρνητική αξιολόγηση. **Στόχος των επιβραβεύσεων και των κυρώσεων** είναι ο έλεγχος της συμπεριφοράς, η οποία πρέπει να κινείται μέσα σε ορισμένα όρια, ώστε να διατηρείται η συνοχή του κοινωνικού συνόλου. Η υπέρβαση των ορίων απειλεί τη συνοχή κι αυτό δεν το θέλει κανένα σύνολο, γι' αυτό και επιβάλλει κυρώσεις.

Κάθε ομάδα ή κάθε κοινωνία θέτει τα δικά της όρια. Η παρέκκλιση λοιπόν, κρίνεται με βάση τους κανόνες και τις αξίες της συγκεκριμένης ομάδας ή κοινωνίας. Παράδειγμα: αυτό που επιτρέπει η ευρωπαϊκή κοινωνία δεν σημαίνει ότι το επιτρέπει μια αφρικανική κοινωνία.

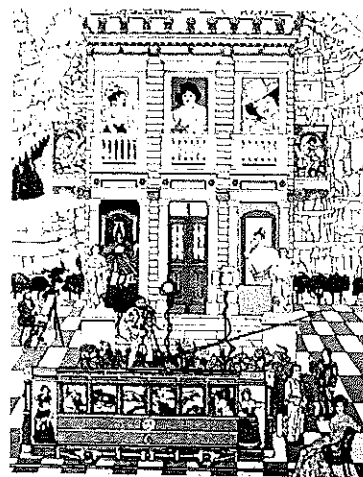
Γενικά, ο κοινωνικός έλεγχος **διακρίνεται σε τρία είδη:**

Πρώτον, άτυπος. Δεν ασκείται με θεσμοθετημένα μέσα, δηλαδή δεν στηρίζεται σε γραπτούς κανόνες, σε νομικές ή διοικητικές κυρώσεις. Στηρίζεται στα ήθη, στα έθιμα, στις παραδόσεις, στους άγραφους νόμους της ομάδας ή της κοινωνίας. Ασκείται με πολλούς τρόπους, όπως υποδείξεις, χειρονομίες, μορφασμούς, σεβασμό, περιφρόνηση,

Παράδειγματα κοινωνικού ελέγχου: Πρώτον, οι παραινήσεις των γονιών και των δασκάλων «να είσαι καλό παιδί, να διαβάζεις», λειτουργούν προληπτικά και «αναγκάζουν» τον μαθητή να συμμορφώνεται σε αυτές τις συμβουλές. Αν δεν συμμορφωθεί, θα υποστεί κατασταλτικό έλεγχο (π.χ. δεν θα πάρει καλούς βαθμούς, θα μειωθεί το χαρτζιλίκι). Δεύτερον, ο νόμος απαγορεύει την κλοπή. Η απαγόρευση αυτή λειτουργεί προληπτικά, δηλαδή «αναγκάζει» τους ανθρώπους να μην κλέβουν. Αν κλέψουν, θα υποστούν κατασταλτικό έλεγχο (π.χ. θα τους επιβληθεί η προβλεπόμενη ποινή).

Γιώργος Ιωάννου,
Επί συγχρόνων αισθήσεων.

Γιώργος Ιωάννου,
Εκ του αμφιβόλου χώρου,
πριν το 1979.

ελέγχου:
γονιών
αι καλό
υργούν
υν» τον
σε αυτές
μορφω-
έλεγχου
ιθμούς,
υτερον,
οπή. Η
εί προ-
» τους
υν. Αν
σταλτι-
ληθεί η

iv.

κριτική, επιβράβευση, αποδοκιμασία. Αυτό το είδος ελέγχου ασκείται κυρίως σε μικρές ομάδες, όπου οι σχέσεις είναι προσωπικές (οικογένεια, γειτονιά, χώρος εργασίας κτλ.). Ορισμένες φορές είναι πιο αποτελεσματικός από τον τυπικό έλεγχο. Πάντως δύσκολα το άτομο αγνοεί τον άτυπο έλεγχο, την κοινωνική κατακραυγή.

Δεύτερον, τυπικός. Ασκείται από θεσμοθετημένους φορείς. Η οικογένεια, το σχολείο, η θρησκεία, το κράτος κτλ., ασκούν τυπικό έλεγχο. Κάθε φορέας αξιολογεί τη συμπεριφορά του ατόμου με προκαθορισμένα μέσα και τρόπους και επιβάλλει τις προβλεπόμενες κυρώσεις. Αυτό ισχύει πρωτίστως για το κράτος, γιατί κανένας φορέας δεν λειτουργεί εκατό τοις εκατό θεσμοθετημένα. Παράδειγμα: αν ο μαθητής δεν έχει καλούς βαθμούς στο Α' τετράμηνο, η οικογένεια επιβάλλει ως κύρωση τις παρατηρήσεις για περισσότερο διάβασμα. Αν ο μαθητής δεν έχει καλούς βαθμούς και στο Β' τετράμηνο, η οικογένεια επιβάλλει περιορισμό στις εξόδους/διασκέδαση.

Το κράτος ίσως είναι ο σημαντικότερος φορέας κοινωνικού ελέγχου γιατί: πρώτον, με τη νομοθεσία ορίζει τι επιτρέπεται και τι απαγορεύεται, αλλά ορίζει και τα πλαίσια δράσης των άλλων φορέων. Δεύτερον, είναι ο μόνος θεσμός που έχει το μονοπώλιο να ασκεί νόμιμη βία. Έχει το δικαίωμα να επιβάλλει κυρώσεις στους παρεκκλίνοντες, κυρώσεις που μπορεί να φθάνουν από πρόστιμο (πληρωμή μερικών ευρώ) μέχρι την εσχάτη των ποινών, την θανατική ποινή, η οποία στην Ευρωπαϊκή Ένωση έχει καταργηθεί.

Τρίτον, αυτοέλεγχος. Είναι ο έλεγχος που ασκεί το ίδιο το άτομο στη συμπεριφορά του, είτε γιατί έχει αποδεχθεί τους κοινωνικούς κανόνες ως λογικούς και αναγκαίους, είτε γιατί φοβάται τις κυρώσεις που θα υποστεί, αν τους παραβιάσει. Παράδειγμα: υπάρχει ο κανόνας «απαγορεύεται η κλοπή». Το άτομο είτε γιατί θεωρεί τον κανόνα σωστό, είτε γιατί φοβάται την τιμωρία, είτε και για τους δύο λόγους, κρίνει και αξιολογεί τη συμπεριφορά του και συμπεριφέρεται ανάλογα. Βέβαια, ο βαθμός αυτοελέγχου εξαρτάται:

α) Από τον βαθμό εσωτερίκευσης, δηλαδή αφομοίωσης και αποδοχής των κοινωνικών κανόνων και αξιών της κοινωνίας.

β) Από την αυστηρότητα των ποινών που προβλέπεται για τυχόν παραβίασή τους.

γ) Από τις συνθήκες στις οποίες δοκιμάζεται το άτομο.

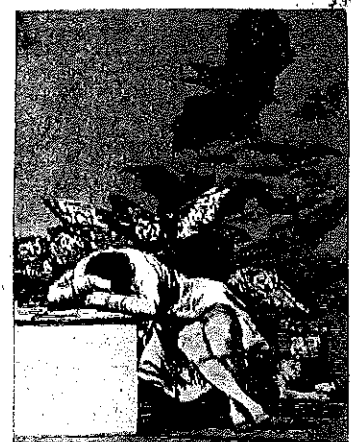
Ο κοινωνικός έλεγχος επηρεάζεται και από τα κοινωνικά χαρακτηριστικά των ατόμων στα οποία ασκείται. Παράδειγμα: οι ενήλικες έχουν μεγαλύτερα περιθώρια δράσης σε σχέση με τους ανήλικους. Η ποινή όταν μετατρέπεται σε «χρηματική ποινή», για ορισμένα αδικήματα, μπορεί να διαφέρει ανάλογα με την οικονομική κατάσταση του δράστη ή ανάλογα με τις συνθήκες που τελέστηκε το αδίκημα (π.χ. κατάσταση άμυνας).

Ντωμέ Ονορέ,
«Αλέξανδρος και Διογένης», 1842.

Γκόγια, Τιμή στο δάσκαλο.

Γκόγια,
Ο ύπνος της λογικής γεννά τέρατα.

Β. Η ΑΠΟΚΛΙΝΟΥΣΑ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ

1.6 Αποκλίνουσα συμπεριφορά

1.6.1 Παράβαση και έγκλημα

Γενικά, αποκλίνουσα συμπεριφορά έχουν τα άτομα που δεν ζουν σύμφωνα με τους κανόνες, σύμφωνα με τα αποδεκτά πρότυπα συμπεριφοράς που επιβάλλει η κοινωνία (εγκληματίες, τοξικομανείς, παραβάτες Κώδικα Οδικής Κυκλοφορίας κτλ). Αποκλίνουσα συμπεριφορά έχουν και ομάδες, όπως οι χούλιγκανς, οι θρησκευτικές σέκτες (κλειστές θρησκευτικές ομάδες), οι συμμορίες δρόμων. Βέβαια, χρειάζεται μεγάλη προσοχή, διότι, **σύμφωνα με τον ποινικό νόμο**, εγκληματίας θεωρείται π.χ. ο οδηγός που υπερβαίνει το όριο ταχύτητας και τραυματίζει κάποιον (πλημμέλημα), αλλά και ο οδηγός που απλώς υπερβαίνει το όριο ταχύτητας (πταίσμα). Έτσι, κατά μία έννοια, κάποιιοι άνθρωποι, παραβιάζουν κάποιους κανόνες. Από την άλλη μεριά, κανένας δεν παραβιάζει όλους τους κανόνες της κοινωνίας. Και είναι γνωστό ότι αν δεν υπήρχαν κανόνες δεν θα υπήρχε κοινωνία.

Παρακάτω θα δούμε ότι υπάρχουν **διάφορες θεωρίες** που προσπαθούν να εξηγήσουν την αποκλίνουσα συμπεριφορά και ειδικότερα την παραβατικότητα και την εγκληματικότητα. Όμως, καμιά θεωρία δεν εξηγεί πλήρως την αποκλίνουσα συμπεριφορά. Γενικά, **το έγκλημα είναι αποτέλεσμα πολλών και σύνθετων παραγόντων**. Ο εγκληματίας, συνήθως, νοιώθει ότι η κοινωνία τον αδικεί, γι' αυτό και αντιδρά. Η αντίδραση του ατόμου που αδικείται μπορεί να είναι:

- **Είτε νόμιμη, κοινωνική συμπεριφορά.** Δηλαδή, κοινωνική και πολιτική δράση εντός των ορίων των νόμων και των κοινωνικών κανόνων.
- **Είτε παράνομη, αντικοινωνική συμπεριφορά.** Δηλαδή, αποκλίνουσα ή εγκληματική συμπεριφορά.

Το ερώτημα είναι, γιατί μόνο ορισμένα άτομα έχουν **εγκληματική**, δηλαδή τόσο έντονη αντικοινωνική συμπεριφορά; Οι **λόγοι της εγκληματικής συμπεριφοράς** είναι πολλοί, όπως:

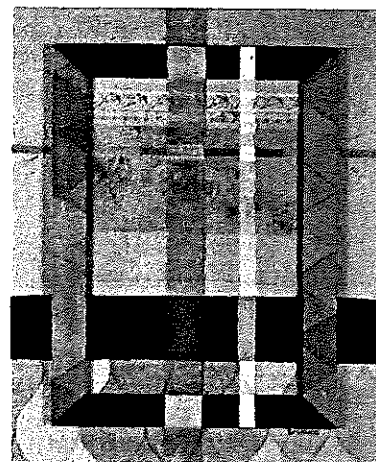
α) Ελλιπής κοινωνικοποίηση. Αφού το άτομο δεν έμαθε και πολύ περισσότερο δεν εσωτέρικε κανόνες και αξίες, επόμενο είναι εύκολα να τους παραβιάζει. Μάλιστα, η κοινωνικοποίηση συντελείται, συνήθως, με βάση τον μέσο τύπο ανθρώπου, ενώ ο εγκληματίας είναι **ιδιάζουσα προσωπικότητα**.

β) Τρόπος αυτοπραγμάτωσης. Ο καθ' έξιν ή κατ' επάγγελμα εγκληματίας και πριν από το έγκλημα, συνήθως, είναι στο περιθώριο. Οι άλλοι τον αγνοούν. Το έγκλημα είναι ένας τρόπος να βγει από την αφάνεια στην επιφάνεια, ένας τρόπος αυτοβεβαίωσης και αυτο-

«Η παρεκκλίνουσα συμπεριφορά είναι παράβαση κανόνα συμπεριφοράς που ορισμένη κοινωνική ομάδα θεωρεί ως τηρητέο από τα μέλη της, παράβαση που προκαλεί αντιδράσεις αποδοκιμασίας.» (Α. Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου, *Εγχειρίδιο Εγκληματολογίας*, Αθήνα 1984)

Γιώργος Ιωάννου,
Περί ενός συμβάντος.

Βασίλης Σκυλάκος,
Χωρίς τίτλο.

Η ελευθερία ως αυτοπραγμάτωση του ατόμου, και η ισότητα ως αίτημα για κοινωνική δικαιοσύνη, αποτελούν συνθήκες που περιορίζουν το έγκλημα. Η ελευθερία και η ισότητα αποτελούν τα κύρια χαρακτηριστικά της δημοκρατίας. Και αυτό σημαίνει ότι όσο πιο δημοκρατικό καθεστώς υπάρχει, τόσο λιγότερα είναι τα εγκλήματα.

πραγμάτωσης. Ίσως γι' αυτό οι καθ' ἑξιν εγκληματίες νοιώθουν στη φυλακή πιο άνετα, επικοινωνούν με τους ομοίους τους, ενώ εκτός φυλακής έχουν πρόβλημα επικοινωνίας, βρίσκονται στο περιθώριο.

1.6.2 Οι εξαρτήσεις και η χρήση εξαρτησιογόνων ουσιών ως αποκλίνουσες συμπεριφορές

Αρκετοί άνθρωποι έχουν διάφορες εξαρτήσεις. Εξαρτήσεις από το φαγητό, από τα γλυκά, από τα τυχερά παιχνίδια, από το διαδίκτυο, από τα ναρκωτικά κτλ. Κάποιες εξαρτήσεις, δημιουργούν προβλήματα και στο άτομο και στην κοινωνία, γι' αυτό χαρακτηρίζονται ως αποκλίνουσες συμπεριφορές.

Εξαρτησιογόνες ουσίες που δημιουργούν προβλήματα είναι και τα ναρκωτικά. Η χρήση ναρκωτικών οδηγεί σε εθισμό με καταστροφικές συνέπειες για το άτομο. Η υπερβολική χρήση και οι μολύνσεις, κυρίως στα άτομα που μοιράζονται σύριγγες, οδηγούν σε ασθένειες (AIDS κτλ.), ακόμη και στον θάνατο.

Μεγάλος κίνδυνος υπάρχει από τα «ναρκωτικά του δρόμου». Σ' αυτά γίνεται αραίωση με επικίνδυνες ουσίες για την υγεία των χρηστών. Οι έμποροι αυτών των ναρκωτικών βασίζονται στην αφέλεια και στην μεγάλη εξάρτηση ανθρώπων που δεν έχουν χρήματα.

Σήμερα στην Ευρώπη, πρόσφατες μελέτες σε 15χρονα παιδιά, έδειξαν ότι η χρήση μαριχουάνας κυμαίνεται από το 10% έως το 40%. Πρόβλημα ναρκωτικών έχει και η Ελλάδα και ειδικότερα στους νέους. Βέβαια, σε κανέναν, και ειδικότερα στον έφηβο, δεν του αρέσει να του κάνουν κήρυγμα, για το τι πρέπει να κάνει και τι όχι, αλλά οι νέοι χρειάζονται καθοδήγηση και βοήθεια.

Ένα επιπλέον σημαντικό ατομικό και κοινωνικό πρόβλημα αποτελεί η χρήση, ορθότερα η κατάχρηση, του αλκοόλ, δηλαδή ο αλκοολισμός. Τα τελευταία χρόνια υπάρχει μεγάλη αύξηση της χρήσης αλκοόλ, κυρίως από νέους. Επίσης μεγάλη αύξηση παρατηρείται και στους μαθητές.

Η χρήση του είναι άμεσα συνδεδεμένη με επιθυμίες και προσδοκίες. Οι νέοι, συνήθως, πίνουν γιατί νομίζουν ότι γίνονται πιο όμορφοι, πιο καλοί, πιο επιθυμητοί κτλ.

Εκτός από το πρόβλημα της εξάρτησης, η χρήση του αλκοόλ κατατάσσεται πρώτη στη λίστα των παραγόντων που προκαλούν θάνατο ή αναπηρία στις προηγμένες χώρες. Επίσης, σύμφωνα με έρευνες του Ελληνικού Ινστιτούτου Μεταφορών, «η κατανάλωση αλκοόλ εξακολουθεί να αποτελεί την δεύτερη αιτία πρόκλησης ατυχημάτων στην περίπτωση των μοτοσυκλετιστών, με τα θανάσιμα δυστυχήματα να αυξάνονται όσο μειώνεται η ηλικία του μοτοσυκλετιστή».

«Ο σκοπός μου στη ζωή δεν ήταν να ζω... ήταν να φτιάχνομαι. Μέσα σε αυτά τα χρόνια στράφηκα στην κοκαΐνη, τη μαριχουάνα και το αλκοόλ, έχοντας τη λανθασμένη εντύπωση ότι θα μου επέτρεπαν να δραπετεύσω από τα προβλήματά μου. Απλά έκανε τα πράγματα χειρότερα. Συνέχιζα να λέω στον εαυτό μου ότι θα σταματήσω οριστικά μετά από μια ακόμα τελευταία χρήση. Ποτέ δε συνέβη.» (ΟΚΑΝΑ, ένας χρήστης)

Η ανοικτή τηλεφωνική γραμμή SOS του ΟΚΑΝΑ: 1031
Ενημερώνει...
Παραπέμπει...
Συμβουλευθεί...
Υποστηρίζει...

Νικηφόρος Λύτρας.
Παιδί που καπνίζει, 1894.

Ευγένιος Λέεμανς,
Ο μέθυσος, 1898.

1.7 Το έγκλημα ως κοινωνικό φαινόμενο

1.7.1 Τύποι εγκλημάτων

Κάθε κοινωνία αξιολογεί ως **σημαντικά κάποια αγαθά** (ζωή, περιουσία, υγεία, ελευθερία κτλ.) και **τα προστατεύει με κανόνες** γραπτούς και άγραφους. Βέβαια, κάθε κοινωνία κάνει τη δική της αξιολόγηση. Έτσι, το κάπνισμα αλλού επιτρέπεται και αλλού όχι. Η κλοπή σε κάποιες χώρες τιμωρείται αυστηρότερα σε σύγκριση με άλλες.

Τι είναι έγκλημα; Για το δίκαιο, έγκλημα είναι κάθε πράξη που τιμωρείται από τον ποινικό νόμο. Δηλαδή, κάθε αξιόποινη πράξη.

Για την εγκληματολογία τα πράγματα είναι πιο σύνθετα. Το έγκλημα είναι κοινωνικό φαινόμενο και προϊόν της ανθρώπινης δραστηριότητας. Έτσι, υπάρχουν:

- **Τα πραγματικά εγκλήματα.** Αυτά που όντως προσβάλλουν βασικές αξίες της κοινωνίας (π.χ. ζωή, ελευθερία, περιουσία).
- **Τα συμβατικά εγκλήματα.** Είναι αυτά που δεν προσβάλλουν βασικές αξίες της κοινωνίας, αλλά προσβάλλουν, κυρίως, τους δράστες (π.χ. παραβίαση Κώδικα Οδικής Κυκλοφορίας, κάπνισμα σε χώρο που απαγορεύεται, οικοδομικές παραβάσεις).

Με **κριτήριο τη βαρύτητα της ποινής** που προβλέπεται από τον νόμο, **τα εγκλήματα διακρίνονται σε:**

- **Πταίσματα:** Οι πράξεις που τιμωρούνται με κράτηση ή πρόστιμο (π.χ. παραβίαση του ΚΟΚ).
- **Πλημμελήματα:** Οι πράξεις που τιμωρούνται με φυλάκιση ή χρηματική ποινή (π.χ. κλοπή, συκοφαντική δυσφήμιση).
- **Κακουργήματα:** Οι πράξεις που τιμωρούνται με κάθειρξη (π.χ. ανθρωποκτονία, κλοπή πραγμάτων μεγάλης αξίας, ληστεία).

Γιατί υπάρχει εγκληματικότητα; Το έγκλημα υπάρχει σε όλες τις κοινωνίες σε όλες τις εποχές. Γιατί κάποια άτομα οδηγούνται στο έγκλημα ενώ άλλα όχι; Υπάρχουν **διάφορες θεωρίες**. Οι κυριότερες από αυτές υποστηρίζουν ότι το **έγκλημα είναι:**

α) Βιολογικό φαινόμενο. Οφείλεται σε ορισμένα βιολογικά χαρακτηριστικά που φέρει από τη γέννησή του ο εγκληματίας είτε λόγω μη ομαλής βιολογικής εξέλιξης είτε λόγω κληρονομικότητας. Δηλαδή, υπάρχουν ορισμένα σωματικά (π.χ. ασυμμετρία του κρανίου) και ψυχικά (π.χ. αναισθησία) χαρακτηριστικά, που μπορούν να οδηγήσουν στο έγκλημα.

β) Ατομικό φαινόμενο. Οφείλεται στις **ψυχικές διεργασίες** που συμβαίνουν στο άτομο και οι οποίες εμποδίζουν το άτομο να προσαρμοστεί στις κοινωνικές απαιτήσεις. Κάθε άτομο βιώνει μια σύγκρουση ανάμεσα στις δικές του προσδοκίες και απαιτήσεις και στις προσδοκίες και απαιτήσεις της κοινωνίας. Μη μπορώντας να ισορροπήσει αυτές τις προσδοκίες και απαιτήσεις, οδηγείται στο έγκλημα.

Σύμφωνα με τον ποινικό κώδικα, άρθρο 14:

1. Έγκλημα είναι πράξις άδικος και καταλογιστή εις τον πράξαντα τιμωρουμένη υπό του νόμου.
2. Ο όρος πράξις στις διατάξεις των ποινικών νόμων περιλαμβάνει και τις παραλείψεις.

Απόστολος Κίλεσσόπουλος,
Αλχημιστής, αρ. 2, 1989.

Οι στατιστικές, συνήθως, δεν απεικονίζουν την πραγματικότητα γιατί εκτός από τον αριθμό των παραβάσεων που καταγράφονται, υπάρχει και ο **σκοτεινός αριθμός της εγκληματικότητας** (οι παραβάτες που δεν συλλαμβάνονται ή δεν καταδικάζονται). Γενικά, δίδονται και καταγράφονται μόνο οι βαριές παραβάσεις.

«Εκ των μέχρι τούδε εκτεθέντων περί της φύσεως του εγκλήματος συνάγεται πόρισμα απαισιόδοξον, καθ' ό το έγκλημα ως εκδήλωσις του ανθρώπινου βίου είναι ανεκρίζωτον και δεν πρόκειται να εκλείψη ποτέ.» (Ι. Μιχ. Δασκαλόπουλος, Στοιχεία εγκληματολογίας, τ. Α, Αθήνα 1972)

γ) **Κοινωνικό φαινόμενο.** Η εγκληματικότητα συνδέεται με τους θεσμούς, την οργάνωση και λειτουργία της κοινωνίας. Αποτελεί **παρέκκλιση από τα κοινωνικώς αποδεκτά πρότυπα συμπεριφοράς**, που θέτουν οι κανόνες. Αποτελεί μια αντικοινωνική συμπεριφορά, σύμφωνα με τις αντιλήψεις της συγκεκριμένης κοινωνίας. Προσβάλλει βασικές ηθικές αντιλήψεις της κοινωνίας, πάνω στις οποίες στηρίζεται η κοινωνική συμβίωση. Γι' αυτό υπάρχει η αντίδραση και η αποδοκιμασία της κοινωνίας προς το έγκλημα.

Μια σημαντική θεωρία που προσπαθεί να εξηγήσει το έγκλημα είναι η **θεωρία του κοινωνικού χαρακτηρισμού**. Η εκάστοτε εξουσία θέτει τους κανόνες και ορίζει τα αποδεκτά όρια συμπεριφοράς, αλλά και χαρακτηρίζει, **στιγματίζει, βάζει ετικέτες**, σε αυτούς που παραβιάζουν τα όρια. Ο κοινωνικός χαρακτηρισμός λειτουργεί αρνητικά. Άπαξ κάποιος χαρακτηριστεί, στιγματιστεί, έχει την τάση να επαναλαμβάνει την συμπεριφορά για την οποία τον χαρακτήρισαν. Παράδειγμα: ο στιγματισμένος κλέφτης τείνει να έχει τη συμπεριφορά του κλέφτη.

Γενικά, η ανθρώπινη συμπεριφορά είναι αποτέλεσμα τριών παραγόντων: βιολογικών, ψυχικών και κοινωνικών. Οι παράγοντες αυτοί βρίσκονται σε **διαρκή αλληλεπίδραση** και κανένας από τους τρεις παράγοντες δεν μπορεί από μόνος του να εξηγήσει το έγκλημα και την εγκληματική συμπεριφορά.

1.7.2 Νεανική παραβατικότητα – εγκληματικότητα

Η παραβατικότητα των ανηλίκων μάλλον είναι αποτέλεσμα της ανάπτυξης τους και ειδικότερα της «κρίσης» κατά την εφηβεία, που συντελείται η φυσική, πνευματική και συναισθηματική ωρίμανση. Ο ανήλικος είναι μια **προσωπικότητα εν τω γίνεσθαι**, γι' αυτό και χρειάζεται ειδική αντιμετώπιση. Και επειδή οι όροι «εγκληματίας» και «εγκληματικότητα» είναι αρνητικά φορτισμένοι, γι' αυτό ορθά χρησιμοποιούνται για τους ανήλικους οι όροι «**παραβάτης**» και «**παραβατικότητα**».

Στις ανεπτυγμένες οικονομικά κοινωνίες τις τελευταίες δεκαετίες εμφανίζεται μια τάση αύξησης της νεανικής παραβατικότητας. Γιατί κάποιοι νέοι οδηγούνται στην παραβατικότητα, ενώ άλλοι όχι; Δεν είναι εύκολη η απάντηση, διότι υπάρχουν **πολλοί παράγοντες που συμβάλλουν στη γένεση της παραβατικής συμπεριφοράς**. Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, το έγκλημα είναι βιολογικό, ατομικό και κοινωνικό φαινόμενο. Το ίδιο ισχύει και για την παραβατικότητα των ανηλίκων. Δηλαδή, υπάρχουν **βιολογικοί, ατομικοί και κοινωνικοί παράγοντες** που οδηγούν στην παραβατικότητα. Αλλά οι παράγοντες αυτοί λειτουργούν διαφορετικά. Έτσι για παράδειγμα, η οικογένεια διαδραματίζει πρωταρχικό ρόλο στην κοινωνικοποίηση των νέων. Η αλλοπρόσωπη συμπεριφορά (π.χ. ασυδοσία-αυστηρότητα), η έλλειψη αγάπης και ασφάλειας, η ανεκτικότητα, η κάθε είδους μειονεξία των γονιών, έχουν αρνητικές επιπτώσεις στον ψυχισμό των νέων.

Αφού η κοινωνία στιγματίζει (ετικετάρει) μια συμπεριφορά ως έγκλημα, ωθεί το άτομο στο έγκλημα. Αν οι άλλοι θεωρούν ένα άτομο περίεργο, προβληματικό, εγκληματία, τότε και το άτομο υιοθετεί τον ρόλο του περίεργου, του προβληματικού, του εγκληματία. Έτσι για παράδειγμα, αν ένα άτομο διαπράξει ένα έγκλημα και δεν συλληφθεί, τότε δεν στιγματίζεται και δεν υπάρχει καμία αλλαγή στη συμπεριφορά του δράστη. Αντίθετα, αν το ίδιο άτομο, συλληφθεί και καταδικαστεί, τότε στιγματίζεται, και υιοθετεί τον ρόλο του εγκληματία. Από αυτή τη σκοπιά δεν είναι παράξενο που κάποια άτομα άπαξ και στιγματιστούν αποκτούν μια νέα ταυτότητα και ως εκ τούτου νέο ρόλο, τον ρόλο του εγκληματία.

Είναι γνωστό ότι ο ανήλικος δεν αποτελεί μικρογραφία του ενηλίκου, αλλά διαφέρει από αυτόν, γι' αυτό και αντιδρά διαφορετικά στα ερεθίσματα του φυσικού και κοινωνικού περιβάλλοντος. Επομένως, υπάρχουν ερωτήματα για τη νομιμότητα και τη σκοπιμότητα της παρέμβασης της πολιτείας στην κοινωνικοποίηση του νέου με ορισμένες αξίες και για την τιμωρία του σε περίπτωση αποκλίνουσας συμπεριφοράς. Από την άλλη μεριά, μήπως η μη παρέμβαση παρακάμπτει το πρόβλημα και το μεταθέτει στους ανήλικους; Ίσως η φρόνιμη λύση είναι η **υποχρέωση κοινωνικοποίησης και όχι το δικαίωμα τιμωρίας**. Οι μεγαλύτεροι οφείλουν να διδάξουν στους νέους να είναι υπεύθυνοι.

«Οι γονείς προσπαθούν, συνήθως, σ' αυτές τις περιπτώσεις, να αντισταθμίσουν τα αισθήματα ενοχής τους, γι' αυτή την αποξένωση από τα παιδιά τους, με την προσφορά σ' αυτά διαφόρων δώρων ή χρημάτων. Όμως, αυτό δεν αποτελεί ασφαλώς τον καλύτερο τρόπο επικοινωνίας μαζί τους.» (Ιάκωβος Φαρσεδάκης, *Παραβατικότητα και κοινωνικός έλεγχος των ανηλίκων*)

1.8 Σύγχρονες μορφές εγκλημάτων

1.8.1 Ηλεκτρονικό έγκλημα

Η ραγδαία εξέλιξη της τεχνολογίας, η ανάπτυξη των Τεχνολογιών Επικοινωνιών και Πληροφοριών (Τ.Π.Ε.) και η ευρύτατη χρήση του διαδικτύου έχουν επιφέρει επαναστατικές αλλαγές σε όλους τους τομείς της ζωής μας (εργασία, συναλλαγές, εκπαίδευση, διασκέδαση κτλ.). Με το διαδίκτυο αναπτύσσονται τεράστιες δυνατότητες **χρήσης αλλά και κατάχρησης** στην ηλεκτρονική επεξεργασία δεδομένων. Η τεχνολογία προσφέρει πολλά, αλλά, όπως φαίνεται, «ουδέν καλόν αμιγές κακού». Μαζί με τα καλά που έφεραν οι Τ.Π.Ε., καλά που βελτιώνουν και διευκολύνουν τη ζωή μας, έφεραν και το ηλεκτρονικό έγκλημα.

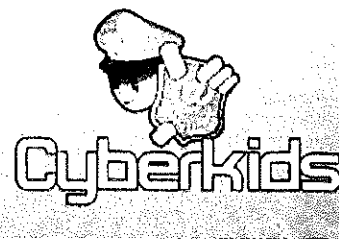
Ως «**Ηλεκτρονικό Έγκλημα**» θεωρούνται οι αξιόποινες πράξεις που τελούνται με τη χρήση ηλεκτρονικών υπολογιστών και συστημάτων επεξεργασίας δεδομένων. Ανάλογα με τον τρόπο τέλεσης διαχωρίζονται σε εγκλήματα τελούμενα με τη χρήση ηλεκτρονικών υπολογιστών και σε κυβερνοεγκλήματα, εάν τελούνται μέσω του διαδικτύου.

Μερικά **χαρακτηριστικά** γνωρίσματα του **ηλεκτρονικού εγκλήματος** είναι:

- α) Το έγκλημα στον κυβερνοχώρο είναι **γρήγορο**, διαπράττεται σε χρόνο δευτερολέπτων και πολλές φορές δεν το αντιλαμβάνεται ούτε το ίδιο το θύμα.
- β) Είναι **εύκολο** αλλά απαιτούνται **άριστες και εξειδικευμένες γνώσεις**, για τη διάπραξή του, ενώ τα ίχνη που αφήνει είναι ψηφιακά.
- γ) Μπορεί να διαπραχθεί **χωρίς τη μετακίνηση του δράστη**, ο οποίος ενεργεί από το γραφείο ή το σπίτι του, μέσω του υπολογιστή του, πολλές φορές με ψευδή στοιχεία.
- δ) Είναι έγκλημα **διασυνοριακό** και τα αποτελέσματά του μπορεί να πραγματοποιούνται ταυτόχρονα σε πολλούς τόπους.
- ε) Είναι πολύ **δύσκολο να προσδιοριστεί ο τόπος τέλεσής του** και επίσης είναι αρκετά δύσκολη η διερεύνηση και ο εντοπισμός του δράστη, γι' αυτό η έρευνα απαιτεί **συνεργασία δύο τουλάχιστον κρατών**.

Από το ηλεκτρονικό έγκλημα **κινδυνεύουν και τα παιδιά**, διότι:

- Μπορούν να εκτεθούν σε **ακατάλληλο περιεχόμενο**.
- Μπορούν να έρθουν σε **επαφή με αγνώστους** που μπορούν να τα βλάψουν.
- Υπόκεινται σε **επηρεασμό από τις έμμεσες διαφημίσεις** στο διαδίκτυο.
- Μπορούν να **εθιστούν στη χρήση του διαδικτύου** και έτσι κινδυνεύουν να παραμελήσουν τις κοινωνικές τους δραστηριότητες, τις σχολικές τους υποχρεώσεις, τα παιχνίδια τους με φίλους, τελικά να έχουν προβληματική συμπεριφορά.

Δίωξη ηλεκτρονικού εγκλήματος:
Μία πρωτοβουλία της Ελληνικής Αστυνομίας για τους γονείς και τα παιδιά.

Οι κύριες μορφές κυβερνοεγκλημάτων που εξιχνιάστηκαν στην Ελλάδα από την **Ελληνική Αστυνομία, Τμήμα Ηλεκτρονικού Εγκλήματος**, είναι (Ανθ/μος Κ. Γ. Κούρος):

Παιδική πορνογραφία
Cracking και hacking
Διακίνηση – πειρατεία λογισμικού
Πιστωτικές κάρτες
Διακίνηση ναρκωτικών
Έγκλημα στα chat rooms

Ηλεκτρονική διεύθυνση:
ccu@cybercrimenunit.gov.gr
www.cyberkid.gr

Συμβουλές για ασφαλή πρόσβαση στο διαδίκτυο
www.astynomia.gr/asfali_gr.html

Ασφάλεια στο διαδίκτυο - E-yliko
www.e-yliko.gr/htmls/pc_use/srules.aspx

Η Υπηρεσία **Οικονομικής Αστυνομίας** και **Δίωξης Ηλεκτρονικού Εγκλήματος** είναι ειδική αυτοτελής Κεντρική Υπηρεσία της Ελληνικής Αστυνομίας με αποστολή τη διερεύνηση, εξιχνίαση και δίωξη εγκλημάτων που τελέστηκαν σε βάρος των συμφερόντων του δημοσίου και της Εθνικής Οικονομίας ή έχουν τα χαρακτηριστικά του οργανωμένου οικονομικού εγκλήματος, καθώς και οποιαδήποτε εγκλήματα διαπράττονται με τη χρήση του διαδικτύου.

Ειδική τηλεφωνική γραμμή καταγγελιών: **11012**, όλο το 24ωρο.

1.8.2

Τ
του
Το θ
μετέ
ου 2
επο
με π
μοκ
τεχν
Η τη
από
από
παρ
Η σ
μυσ
δημ
πρά
Τα
α) Ι
στά
καθ
β) (
του
πικ
έλλ
γ) Ι
για
δ)
γκ
ντι
διό
Οι
ρί
δη
τις
δρ
ψη
Επ
σι
τρ
το

1.8.2 Τρομοκρατία

Τρομοκρατία σημαίνει μια σειρά ενεργειών για την επιβολή του τρόμου, με την άσκηση σωματικής ή/και ψυχολογικής βίας. Το θέμα της τρομοκρατίας επανήλθε στην «ημερήσια διάταξη» μετά την επίθεση της Αλ Κάιντα στις Η.Π.Α., στις **11 Σεπτεμβρίου 2001**. Από την ημέρα αυτή η ανθρωπότητα εισήλθε σε μια νέα εποχή. Έκτοτε, υπήρξαν τρομοκρατικές επιθέσεις ανά τον κόσμο με πολλούς νεκρούς και καταστροφές. Στη σημερινή εποχή η τρομοκρατία είναι ιδιαίτερα εξελιγμένη ως προς τις μεθόδους και την τεχνολογία που χρησιμοποιεί.

Η τρομοκρατία αποτελεί μια **πράξη βίας** ή απειλή χρήσης βίας, **από οργανωμένες ομάδες** αλλά ακόμη και **από το κράτος** εναντίον ατόμων, ομάδων ή/και κυβερνήσεων (από μυστικές υπηρεσίες ή παρακρατικούς μηχανισμούς).

Η σύγχρονη τρομοκρατία φροντίζει αφενός για την **ανωνυμία και τη μυστικότητα των μελών της** και αφετέρου για την **επωνυμία και δημοσιότητα των οργανώσεών της**, οι οποίες δημοσιοποιούν τις πράξεις τους για να διατηρούν τη φήμη τους ή και την ύπαρξή τους. Τα **αίτια της τρομοκρατίας** είναι ποικίλα, όπως:

α) Πολιτικά. Δηλαδή ανατροπή του υπάρχοντος πολιτικού καθεστώτος. Όμως, η τρομοκρατία ποτέ δεν μπόρεσε να ανατρέψει το καθεστώς μιας χώρας.

β) Οικονομικά. Η φτώχεια και η εκμετάλλευση καθώς και η αύξηση του χάσματος μεταξύ πλουσίων και φτωχών γεννούν καταστάσεις πίκρας, αδικίας και μίσους. Η διάρρηξη του κοινωνικού δεσμού και η έλλειψη της κοινωνικής συνοχής οδηγεί κάποιους στην τρομοκρατία.

γ) Ιδεολογικά. Πρόκειται για ακραίες ιδεολογίες, που διακρίνονται για την μισαλλοδοξία, τον φανατισμό, τη σύγκρουση.

δ) Πολιτισμικά – θρησκευτικά. Κάποιοι κάνουν λόγο για σύγκρουση των πολιτισμών, ενώ κάποιοι άλλοι για θρησκευτικό φονταμενταλισμό. Βέβαια, αυτά τα θέματα αντιμετωπίζονται με τον διάλογο μεταξύ των πολιτισμών και των θρησκειών και όχι με βία.

Οι **επιπτώσεις της τρομοκρατίας** είναι ανάλογες με τις δραστηριότητές της. Αεροπειρατίες, βομβιστικές ενέργειες, καταλήψεις δημοσίων κτηρίων, δολοφονίες, απαγωγές κτλ. είναι μερικές από τις δραστηριότητες των τρομοκρατών. Οι επιπτώσεις αυτών των δραστηριοτήτων είναι πολλές: απώλειες ανθρώπων, σωματικά και ψυχικά τραύματα, υλικές καταστροφές, οικονομική ύφεση κτλ. Επιπλέον, τα κράτη αντιμετωπίζουν πρόβλημα ασφάλειας και ορισμένα περιορίζουν τα δικαιώματα των πολιτών εν ονόματι της τρομοκρατίας. Από την άλλη μεριά οι πολίτες κυριαρχούνται από τον φόβο της τρομοκρατίας.

Η τρομοκρατική επίθεση στις ΗΠΑ, στο παγκόσμιο κέντρο εμπορίου.

Τα αποτελέσματα της τρομοκρατίας.

Πώς αντιμετωπίζεται η τρομοκρατία; Οι Η.Π.Α. μετά την 11η Σεπτεμβρίου 2001 έχουν κηρύξει τον πόλεμο στην τρομοκρατία (π.χ. Αφγανιστάν). Οι πιο ψύχραιμοι προτείνουν τη διεθνή συνεργασία, με διπλωματικά και αστυνομικά μέσα, αλλά και την αντιμετώπιση των αιτίων που γεννούν την τρομοκρατία.

1.9 Πρόληψη και κυρώσεις στην αποκλίνουσα συμπεριφορά

1.9.1 Πρόληψη αποκλίνουσας συμπεριφοράς

Το έγκλημα είναι μια αντικοινωνική συμπεριφορά, διότι προσβάλλει βασικές αξίες της κοινωνίας. Ταυτόχρονα το έγκλημα είναι χαρακτηριστικό των ανθρώπινων κοινωνιών. Αν κάποιος είναι ερημίτης ευνόητο είναι ότι δεν μπορεί να διαπράξει έγκλημα. Επίσης, το έγκλημα είναι μια παράνομη πράξη, μια παράβαση κανόνα δικαίου, που συνήθως, προκαλεί ζημία σε άλλα άτομα ή στην κοινωνία.

Πώς πρέπει να αντιμετωπιστεί η αποκλίνουσα συμπεριφορά και η εγκληματικότητα; Το σύνολο των μέτρων για την αντιμετώπιση του εγκλήματος αποτελούν την αντεγκληματική πολιτική της πολιτείας.

Η αντεγκληματική πολιτική διακρίνεται σε:

α) Πρόληψη. Περιλαμβάνει τα μέτρα πολιτικής που αναφέρονται σε χρόνο **πριν** από την τέλεση της αποκλίνουσας συμπεριφοράς.

β) Καταστολή. Περιλαμβάνει τα μέτρα πολιτικής που αναφέρονται σε χρόνο **μετά** την τέλεση της αξιόποινης πράξης και σχετίζονται με την τιμωρία του δράστη.

γ) Επανένταξη. Περιλαμβάνει τα μέτρα πολιτικής που αναφέρονται σε χρόνο **μετά** την τιμωρία του δράστη (π.χ. μετά την αποφυλάκιση), με στόχο την ομαλή ένταξή του στην κοινωνία και την πρόληψη/αποτροπή νέων αξιόποινων πράξεων.

Ειδικότερα η **πρόληψη** δεν προϋποθέτει τη διάπραξη αξιόποινων πράξεων. Αναφέρεται στα κοινωνικά μέτρα που παίρνει η πολιτεία για να προλαμβάνει τις αξιόποινες συμπεριφορές. Τα **μέτρα αυτά απευθύνονται: σε όλο τον πληθυσμό** (εκπαίδευση πληθυσμού, αντιμετώπιση φτώχειας κτλ.), **σε ειδικές ομάδες** (εξαρτημένοι από ουσίες, περιθωριακοί κτλ.), **σε συγκεκριμένα άτομα** (καθ' έξιιν εγκληματίες, αποφυλακισμένοι κτλ.).

1.9.2 Κυρώσεις στην αποκλίνουσα συμπεριφορά

Το ποινικό και σωφρονιστικό σύστημα της χώρας επιβάλλει κυρώσεις-ποινές στους δράστες των αξιόποινων πράξεων. Όμως, για να επιβληθεί οποιαδήποτε ποινή πρέπει να προβλέπεται από τον νόμο. Στο ποινικό δίκαιο υπάρχει η **θεμελιώδης αρχή: Nullum crimen nulla poena sine lege** (κανένα έγκλημα καμιά ποινή χωρίς νόμο).

Οι **ποινές διακρίνονται σε:**

α) Κύριες ποινές. Είναι οι εξής:

■ **Ποινές στερητικές της ελευθερίας:** Η κάθειρξη, η φυλάκιση, ο περιορισμός σε ειδικό κατάστημα κράτησης νέων, ο περιορισμός σε ψυχιατρικό κατάστημα και η κράτηση.

«Γενικώς η σκοπιμότης της ποινής κλιμακώνεται εις δύο κατηγορίας: Εις την πρώτην, η ποινή ενδιαφέρεται γενικώς δια το έγκλημα, δια την τήρησιν της τάξεως και δια την προστασίαν του συνόλου (γενική πρόληψις). Εις την δευτέραν, η ποινή ενδιαφέρεται ειδικώς δια τον εγκληματίαν, δια την δικαίαν και αναγκαίαν τιμωρίαν του και δια την κοινωνικήν αποκατάστασιν του (ειδική πρόληψις).» (Ι.Α. Γεωργιάκης, Ποινικόν δίκαιον, Γενικό Μέρος.)

«Η ευθύνη λοιπόν προσμετρείται ου μόνον προς την βαρύτητα της τελεσθείσης πράξεως, αλλά και εις την όλην ψυχικήν προσωπικότητα του δράστου αυτής, διότι δεν τιμωρείται η πράξις, αλλ' ο δράστης αυτής κολάζεται ένεκα ταύτης. Ο σκοπός εις ον αποβλέπομεν, είναι η πρόληψις μελόντων εγκλημάτων.» (Κ.Γ. Γαρδικας, Εγχειρίδιον εγκληματολογίας)

EUROPE'S
ANTI-CORRUPTION
CAMPAIGN

Ευρωπαϊκή καμπάνια κατά του
σχολικού εκφοβισμού.
<http://epsype.blogspot.com/>
<http://paratiritirio.minedu.gov.gr>
www.pdeamth.gr/paratiritiriovias/

Η δικαιοσύνη στο ένα χέρι κρατάει την ζυγαριά, που συμβολίζει την αθωότητα ή την ενοχή του κατηγορουμένου και στο άλλο χέρι κρατάει το σπαθί που συμβολίζει την ενοχή του κατηγορουμένου (τον πέλεκυ της δικαιοσύνης που πέφτει επί του ενόχου).

■ Χρη
βαρί
δράς
ματι
(150
και 1
(29)

β) Παί
εξή

■ Απο
βαρί

■ Απο

■ Δημ

■ Δήμ

Επιση

γίνετα

Γι' αυί

κή νοί

Επίση

νιστικ

προστ

1.9.3 :

Με

έκτισι

νοντο

«πληρ

Ο σω

τιμω

και εν

της (α

αφενό

δρασι

τον σι

Όταν

καταξ

γεί σί

δυναί

η κοι

της λι

θέσει

που π

θούν

πρόσι

ς της ποινής κατηγορίας: ενδιαφέρεται δια την τήρηση προστασίας (όληψις). Εισ ενδιαφέρεται τάν, δια την τιμωρίαν του (αποκατά-ηψις).» (Ι.Α. αιον, Γενικό

μετρείται ου της τελεσθεί-εις την όλην του δράστου ται η πράξις, άζεται ένεκα προβλέπομεν,ων εγκλημά-Εγχειρίδιον

LYING

κατά του μού.
ot.com/
edu.gov.gr
iritirionias/

έρι κρατά-βολίζει την ου κατηγο-έρι κρατάει ι την ενοχή τον πέλεκυ ττει επί του

Χρηματικές ποινές. Το ύψος τους είναι ανάλογο, κυρίως, με την βαρύτητα του εγκλήματος και την οικονομική κατάσταση του δράστη. Αν δεν ορίζεται διαφορετικά σε ειδικές διατάξεις, η **χρηματική ποινή** δεν μπορεί να είναι κατώτερη από εκατόν πενήντα (150) ευρώ, ούτε ανώτερη από δεκαπέντε χιλιάδες (15.000) ευρώ και το **πρόστιμο** δεν μπορεί να είναι κατώτερο από είκοσι εννέα (29) ευρώ, ούτε ανώτερο από πεντακόσια ενενήντα (590) ευρώ.

β) Παρεπόμενες ποινές (ακολουθούν τις κύριες ποινές). Είναι οι εξής:

- **Αποστέρηση των πολιτικών δικαιωμάτων.** Επιβάλλεται σε βαριές ποινές (κάθειρξη, φυλάκιση).
- **Απαγόρευση άσκησης επαγγέλματος.**
- **Δημοσίευση της καταδικαστικής απόφασης.**
- **Δήμευση προϊόντων και εργαλείων του εγκλήματος.**

Επισημαίνεται ότι όταν ο δράστης ενός εγκλήματος είναι έφηβος, γίνεται λόγος για **παραβατικότητα και όχι για εγκληματικότητα**. Γι' αυτό υπάρχουν ειδικά δικαστήρια (δικαστήρια ανηλίκων), ειδική νομοθεσία και προβλέπονται διοικητικά και δικαστικά μέτρα. Επίσης, δεν προβλέπεται ποινή αλλά περιορισμός εντός σωφρονιστικού καταστήματος και άλλα ειδικά μέτρα, όπως οι εταιρείες προστασίας ανηλίκων, οι επιμελητές ανηλίκων κτλ.

1.9.3 Σωφρονισμός, φυλακή και επανένταξη

Μετά την επιβολή της ποινής από το δικαστήριο ακολουθεί η έκτιση της ποινής, με τελικό στόχο την επανένταξη του αποκκλίνοντος ατόμου στην κοινωνία. Η ποινή αποτελεί, τρόπον τινά, την «πληρωμή» του για το κακό που προξένησε στην κοινωνία.

Ο **σωφρονισμός** περιλαμβάνει τα μέτρα που αποσκοπούν στην **τιμωρία του δράστη** μετά την τέλεση της αξιόποινης πράξης του και εν συνεχεία στην **επανένταξή του**. Η κοινωνία με τους θεσμούς της (αστυνομία, δικαστήρια, φυλακή κτλ.) λαμβάνει μέτρα, ώστε αφενός να εμποδίσει τον δράστη να συνεχίσει την εγκληματική του δραστηριότητα, γι' αυτό τον κλείνει στη φυλακή, και αφετέρου να τον συνενώσει για να επανενταχθεί στην κοινωνία.

Όταν το δικαστήριο επιβάλλει ποινή στερητική της ελευθερίας, ο καταδικασθείς οδηγείται στη φυλακή. Η φυλακή τυπικά λειτουργεί σύμφωνα με τον **Σωφρονιστικό Κώδικα** και άτυπα από την **δυναμική των σχέσεων** που αναπτύσσονται εντός αυτής. Όπως η κοινωνία έχει τη λειτουργία της, έτσι και η φυλακή έχει τη δική της λειτουργία. Αποτελεί μια μικρο-κοινωνία με κανόνες, ρόλους, θέσεις, με πρόσωπα που τηρούν όσα προβλέπονται και πρόσωπα που παραβιάζουν τους κανόνες. Με πρόσωπα που έτυχε να βρεθούν εκεί και αναμένουν να επιστρέψουν στο σπίτι τους, αλλά και πρόσωπα που πιθανόν να οδηγηθούν ξανά στη φυλακή.

Η αποστέρηση των πολιτικών δικαιωμάτων έχει ως συνέπεια ότι εκείνος που καταδικάστηκε: 1) χάνει οριστικά τα αιρετά δημόσια, δημοτικά ή κοινοτικά αξιώματά του, τις δημόσιες, δημοτικές ή κοινοτικές θέσεις που κατείχε, κάθε βαθμό του στον στρατό, την ιδιότητα του δικηγόρου, καθώς επίσης και τις επίτιμες θέσεις και τα παράσημα, 2) δεν μπορεί να αποκτήσει τα παραπάνω, είτε διαρκώς, είτε κατά τον χρόνο που ορίζει ο νόμος ή η απόφαση, 3) δεν μπορεί α) να ψηφίζει και να εκλέγεται στις πολιτικές, δημοτικές ή κοινοτικές εκλογές, β) να αποτελεί μέλος των ορκωτών δικαστηρίων και να διορίζεται πραγματογνώμονας από οποιαδήποτε δημόσια αρχή. (Άρθρο 63 Π.Κ)

Σωφρονιστήριο

«Παλιότερα, οι ρομαντικοί έλεγαν: "Όταν χτίζεις ένα σχολείο, κλείνεις μια φυλακή", εννοώντας, φυσικά, πως η εκπαίδευση χαλινάγωγεί τις κακές ροπές των ανθρώπων και αχρηστεύει τα σωφρονιστήρια.

Σήμερα, τα πράγματα αντιστράφηκαν άρδην. Το απόφθεγμα έγινε, «Χτίζε φυλακές και κλείνε σχολεία». Άλλωστε, και η φυλακή σχολείο είναι: η Μεγάλη της Διαφθοράς και του Εγκλήματος Σχολή. Ποιος αγνοεί πως όχι μόνο δεν «σωφρονίζει», αλλά εκπαιδεύει και μετεκπαιδεύει, ιδιαίτερα τους ανήλικους, σε κάθε είδους «τεχνικές» αδικημάτων και σε κάθε λογής διαστροφές και «τεχνητούς παράδεισους;» (Μάριος Πλωρίτης, Εφ. Το Βήμα, 12. 08. 2001)

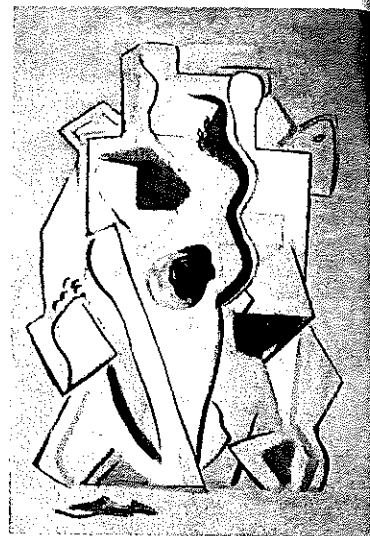
Ο Σωφρονιστικός Κώδικας, μεταξύ άλλων **προβλέπει τον τρόπο έκτισης των ποινών**, δηλαδή τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των κρατουμένων, την ισότητα στη μεταχείρισή τους, τη διάκριση και τον διαχωρισμό των κρατουμένων, τους χώρους διαβίωσης κτλ.

Βασικά μέτρα σωφρονισμού είναι τα εξής:

- Εκπαίδευση και επαγγελματική κατάρτιση.
- Σωματική άσκηση και άθληση.
- Ψυχαγωγία και ελεύθερος χρόνος.
- Άδειες.
- Επικοινωνία με το οικογενειακό και το ευρύτερο περιβάλλον.
- Ημιελεύθερη διαβίωση.
- Τμηματική έκτιση της ποινής.
- Παροχή κοινωφελούς εργασίας.
- Μέριμνα της πολιτείας πριν και μετά την απόλυση (μετασωφρονιστικά μέτρα).

Αν η πολιτεία δεν πάρει μέτρα για την ομαλή ένταξη του αποφυλακισμένου (εργασία, ασφάλιση, επίδομα ανεργίας κτλ.), τότε αυτός θα νοιώθει άβολα με την ελευθερία του, γι' αυτό ίσως να παρανομήσει και να επιστρέψει στη φυλακή. Ο **κίνδυνος της ιδρυματοποίησης** είναι μεγάλος. Η φράση «καλύτερα στη φυλακή παρά εδώ έξω» αποδίδει αυτόν τον κίνδυνο. Γι' αυτό πολιτεία, φορείς και πολίτες οφείλουν να συμπαραστέκονται στους αποφυλακισμένους και να τους βοηθούν να ενταχθούν ομαλά στην κοινωνία και να κάνουν μια νέα αρχή.

Πάντως, σημειώνεται ότι από ενωρίς ο έλληνας νομοθέτης είχε επιδείξει ενδιαφέρον για τα θέματα που αφορούν τη νεότητα. Απόδειξη αποτελούν οι νόμοι για την προστασία των ανήλικων παραβατών. Επίσης, ενώ η πολιτεία προβλέπει σημαντικά μέτρα για την επανένταξη του δράστη, εν τούτοις δεν είναι βέβαιο ότι λειτουργούν αποτελεσματικά, διότι υπάρχουν περιπτώσεις που η φυλακή λειτουργεί ως «σχολείο» εγκληματικότητας. Γιατί;

Γεράσιμος Στέρης,
Φιγούρες.

«Όλοι οι ανήλικοι κρατούμενοι οι οποίοι δεν έχουν ολοκληρώσει την υποχρεωτική σχολική εκπαίδευση, έχουν πρόσβαση σε κατάλληλες δομές. Για την σχολική και επαγγελματική εκπαίδευση των ανήλικων λαμβάνεται υπόψη η γνώμη των γονέων ή των προσώπων που ασκούν τη γονική μέριμνα.» (Άρθρο 12 Σ. Κ.)

«Η τακτική και απρόσκοπτη επικοινωνία του κρατουμένου με το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον αποσκοπεί στην ομαλή διαβίωσή του στο κατάστημα και την ταχύτερη προσαρμογή του στην κοινωνική ζωή μετά την απόλυσή του.» (Σ.Κ., Άρθρο 49)

Υπουργείο Δικαιοσύνης:
Ταχυδρομική Διεύθυνση
Λεωφ. Μεσογείων 96
Τ.Κ. 11527 ΑΘΗΝΑ
ΕΛΛΑΣ

Τηλ. Κέντρο: (+30) 210 7767000
<http://www.ministryofjustice.gr/>
<http://policelink.monster.com/nfs/police>

Ερωτήσεις - Ασκήσεις - Δραστηριότητες

Α' ΟΜΑΔΑ

1α. Βάλτε Σ (Σωστό) ή Λ (Λάθος) στην αντίστοιχη απάντηση:

- ___ Το άτομο έχει ατομική-προσωπική ευθύνη για τη συμπεριφορά του.
- ___ Το άτομο λειτουργεί ως παθητικός δέκτης.
- ___ Ο ανήλικος χαρακτηρίζεται παραβάτης και όχι εγκληματίας.
- ___ Η απαγόρευση άσκησης επαγγέλματος είναι κύρια ποινή.
- ___ Ο σωφρονισμός περιλαμβάνει μέτρα για την επανένταξη του δράστη.

1β. Ποια από τα παρακάτω είναι ποινή (να κυκλώσετε την σωστή απάντηση):

- α. Στέρηση της ελευθερίας.
- β. Στέρηση πολιτικών δικαιωμάτων.
- γ. Πρόστιμο.
- δ. Φυλάκιση.
- ε. Όλα τα παραπάνω.

1γ. Να αντιστοιχίσετε τις έννοιες της Α' στήλης με τις έννοιες της Β' στήλης, γράφοντας τον αντίστοιχο αριθμό της Α' στήλης στο κενό της Β' στήλης.

Α' στήλη

- 1. πταίσμα
- 2. πλημμέλημα
- 3. κακούργημα
- 4. παραβατικότητα

Β' στήλη

- ___ κράτηση
- ___ φυλάκιση
- ___ ανήλικοι
- ___ κάθειρξη

2α. Γιατί, κυρίως, τα παιδιά κινδυνεύουν από το ηλεκτρονικό έγκλημα;

2β. Αναφέρατε τέσσερις βασικές αξίες που υπάρχουν στο Σύνταγμα.

Β' ΟΜΑΔΑ

1α. Ο ρόλος των αξιών στην κοινωνία.

β. Διαφορά τυπικού και άτυπου ελέγχου.

2α. Η μίμηση-ταύτιση ως τρόπος ή μηχανισμός κοινωνικοποίησης.

β. Ποια η σχέση κοινωνικών αξιών και κοινωνικών κανόνων;

Ασκήσεις - Δραστηριότητες

- Εργασία ή συζήτηση για την τρομοκρατία, λαμβάνοντας υπόψη την ελευθερία και την ασφάλεια των πολιτών.
- Εργασία για την αντεγκληματική πολιτική: τρεις ομάδες να εξετάσουν και να διατυπώσουν τα μέτρα που θα λάμβαναν, για έναν εγκληματία, αν ήταν αρμόδιες, αντίστοιχα, στην αστυνομία, στο δικαστήριο, στη φυλακή.
- Εργασία ή συζήτηση: Ο φίλος/η φίλη σας είναι εξαρτημένος από «κάτι» (ουσίες, ποτά, διαδίκτυο κτλ.). Αναζητήστε και διατυπώστε προτάσεις για να τον βοηθήσετε.
- Διατυπώστε δύο κανόνες που σας επιβάλλει η οικογένειά σας και δύο κανόνες που επιβάλλει το κράτος-η πολιτεία.
- Έχετε έναν φίλο/φίλη και οδηγεί μηχανάκι χωρίς άδεια οδήγησης. Να του ασκήσετε έλεγχο, διατυπώνοντας έναν κανόνα προληπτικού και έναν κανόνα κατασταλτικού ελέγχου.